

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्द भूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३२ अंडा ११ फाल्गुणशुक्लपूर्णिमा (होलीपुर्णिमा)

रु.१५/-

आनन्दभूमि

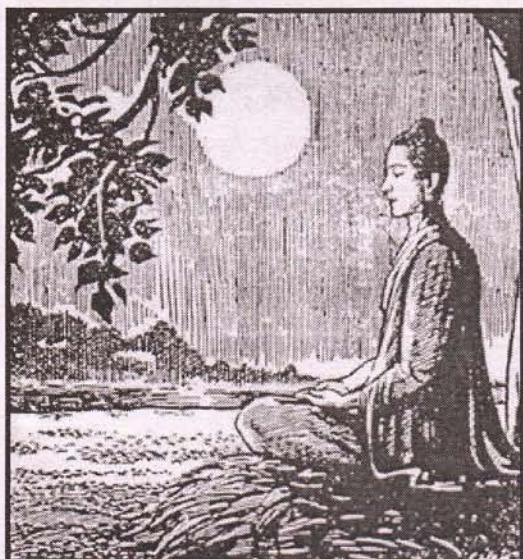
नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

ब.सं. २५४८ ने.सं. ११२५ होलिपुनि २०६१, फाल्गुणशुक्लपूर्णिमा वर्ष ३२ अंक ११

The Ananda Bhoomi A Buddhist Monthly:

Year. 32 No. 11

बौद्ध वचन

अत्तना चोदय'त्तानं - पटिमासे अत्तम'त्तना ।
सो अन्तगुत्तो सतिमा - सुखं भिक्खुविहाहिसि ॥
आफूलाई आफैले प्रेरणा दिने, आफूलाई आफैले परीक्षा गर्ने
आत्मसंयमी र स्मृतिवान् भिक्षु सुखपूर्वक वस्तछ ।

Raise yourself by your own efforts, O Bhikkhu; be your own critic. Thus self-reliant and vigilant you will live in joy.

कार्यालय ठेगाना

आनन्दकुटी विहार गुथि

पोष्ट बब्स : ३००७, आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
फोन : ४२७१४२०, प्यास्स : ४२२८०९७
ई-मेल : anandkuti@mail.com.np

पार्श्विक रु. १५०/-

इकप्रति रु. १५।-

आनन्दभूमि

विषय सूची

१) सम्पादकीय	२
२) पाठक प्रतिक्रिया	३
३) आधिकारिक एवं मूल प्रामाणिक बौद्ध ग्रन्थ पालितिपटक	मिश्र संघरणित ४
४) सात यरिका पत्नीहरू	विश्व शाक्य १०
५) आत्मा अमर छ ?	श्रामणेर उत्तम १३
६) बालमञ्च	१८
७) विगत-वर्तमान	घोषक शाक्य २०
८) बौद्ध ख्यानं बौद्ध गथे धाये जि ! अमृतमान शाक्यमिश्र २०	
९) बुद्धधर्मया मूल सिद्धान्त	राहुल साकृत्यायन २१
१०) Controlling Speech	Ven. Master Hsing Yun २२
११) Where to look for Truth.....	Dr. Ganesh Mali २४
१२) बौद्ध गतिविधि	२५

आवरण पृष्ठ

होली पूर्णिमाको भोलिपल्ट जात्रा गरिने चक्रं

पार्श्विक ग्राहक बनी सहयोग गरौ

नेपालको पहिलो बौद्ध मार्तिक पत्रिका
आनन्दभूमि

निर्देशक

भिक्षु कुमारकाशयप महास्थानीर

सल्लाहकार

भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थानीर
तीर्थनारायण मानन्दर

सचिवादक

भिक्षु धर्मभूति

प्रबन्ध सचिवादक

संघरत्न शाक्य

त्यवस्थापक

डा. अनुप श्रेष्ठाचार्य

सहयोजी

श्रा. प्रजारत्न श्रा. श्रोक

आर्थिक त्यवस्थापक

माणिकरत्न शाक्य

विशेष सहयोजी

विभवनधर तुलाधर

सहयोजी

मणिरत्न तुलाधर

वितरण

मिलन श्रेष्ठ

सहयोजी

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (सीधः), भिक्षु मैत्री महास्थानीर (लमिवारी), अ. इन्द्रावती, नरेश वज्राचार्य (वुट्टवल), सुनकेशरी श्रेष्ठ (बनेपा), सत्यना शाक्य, उमिला महजन, सरिता अवाले, सर्जु वज्राचार्य (पाल्पा), उत्तम बुद्धाचार्य (पोखरा), याम शाक्य (बैती), कृष्णप्रसाद शाक्य (बागलुड), शेखर शाक्य (नारायणगढ़)

आवरण तस्वीर

अरुण मानन्दर

कर्मच्युटर सञ्ज्ञा

तथा

आवरण सञ्ज्ञा
नसना कर्मच्युटर संस्कृति, ४२४७०६५

तुदण

सुप्रवाह प्रकाशन प्रा. लि., ४२८०६१४

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुथि
आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

का.जि.द.न. ३४/०३४/३५/म.क्षे हु.नि.द.न. ७/०६१/६२

सम्पादकीय

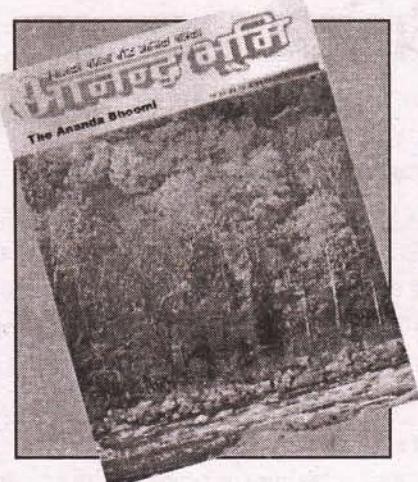
सुख संघस्स सामग्री

विश्वको वर्तमान परिवेश सामूहिकतामाभन्दा बढी व्यक्तिवादितामा ढलकेको आभाष पाउँदछ। सामूहिक रूपमा मिलेर कुनै कार्य गर्नुभन्दा एकलै कार्यसम्पादन गर्ने प्रवृत्ति बढौदै गइरहेको छ। सही र वास्तविक प्रजातन्त्र भन्नु नै सामूहिक सहमति, मेलमिलाप, सम्झौता र सामूहिक कार्यसम्पादन, कार्यान्वयन र प्रवर्धन हो भन्नुमा अत्युक्ति नहोला।

सामूहिक मर्यादाको कमीले अन्य क्षेत्रभन्दा सहिष्णुता समता मैत्री कर्तुणादि त्रिगुणाङ्ग समेटिएका धार्मिक क्षेत्रमा पनि विचलनहरू आइरहेको महशुश गर्न सकिन्छ। जसले विभाजन, विखण्डन र विषमताको स्थिति सिर्जना गरिरहेको छ। एकले अकोलाई होच्याउने, असहमति जनाउने र 'म, मेरो' भावले वशीभूत भई आफैलाई मै हुँ भन्ने भावले कार्य गर्ने प्रवृत्तिले कुनै पनि क्षेत्रमा दिगो विकास र सुख-शान्तिको सम्भावना रहैदैन होला।

धार्मिक क्षेत्र सधै समता, एकता र सामूहिकतामा बढी चम्किन्छ, फैलिन्छ र दिगो रहन्छ भन्नुमा शायद कोही असहमत नहोला। यसै क्षेत्रका चम्काई, फैलाई र दिगो भावले नै अन्य क्षेत्रलाई समेत सुप्रभाव पार्न सकिने देखिन्छ। समाजमा व्यक्ति, समाज र देशको सौभाग्य र समृद्धिको पनि वृद्धि हुन्छ। अतः व्यक्ति व्यक्तिको एकल प्रयास र सम्भावनालाई सामूहिकतामा र सामूहिक मिलनविन्दुमा पुऱ्याउन सके अनि सामूहिक रूपमा मिलेर कार्य सम्पादन र कार्यान्वयन गर्न गराउन सकेमा कार्यहरूको प्रतिफल शान्ति सुख र समृद्धिको दिगो पक्षमा रहन्छ।

सबै धार्मिक व्यक्ति र समुदायले एक आपसमा मिलेर ठोस कार्य गर्ने दिशामा अगाडी बढने समयोचित हुनेछ। यसले समग्रमा समुन्नत देश निर्माण कार्यमा ठोस सेवा प्रदान गरेको ठहरिन्छ। तसर्थ सबैमा धार्मिक सम्भाव र सामूहिक भाव एकता, समताको सुविचार, सचेतनाको सिर्जना र विकास होस् भन्ने आनन्दभूमि परिवार कामना गर्दछ।

आनन्दभूमि नेपालकै पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका हो । यसको निरन्तरतां हामी नेपालीमात्रको गौरव हो । अझ केही वर्षयतादेखि रंगीन कलेवरमा प्रकाशित हुदै जानु समयसापेक्ष सुनमाथि सुगन्धको विषय बनेको कुरामा दुई मत छैन । यस्तो गौरवशाली पत्रिकामा बुद्धधर्म, बौद्ध सम्पदा तथा बौद्ध व्यक्तित्वसम्बन्धी राम्रा र अनुसन्धानात्मक लेखरचनाहरू निस्करहनु पकै राम्रो विषय बनेको छ । यस्तो गौरवशाली पत्रिकामा केही आलोचना गर्नु पकै असहज कुरा हो तर पनि आनन्दभूमि पत्रिकाको शुभचिन्तक तथा नियमित पाठकको नाताले मनमा लागेका केही कुराहरू औल्याउदै छु ।

- गएको माघपूर्णिमाको अंक अलि ढिलो प्रकाशित भएकोमा केही न्यासो लाग्यो । सकभर समयमै प्रकाशित गरी सम्बन्धित पाठकसमक्ष पुऱ्याउन पाए अझ राम्रो हुने थियो कि ?

- गतांकको रंगीन कलेवरमा ऋतुको परिवर्तनलाई देखाएको राम्रो छ, तापनि नेपालकै पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका भएको हुनाले सकभर कभरमा बौद्ध संस्कृति, बौद्ध व्यक्तित्व, सम्पदा आदि भल्काउने कभर फोटो राख्नुमा

* नै बढी ध्यान दिनुपर्ने हो कि :

- आनन्दभूमि पत्रिका प्रायः शुरुदेखि अन्तसम्म हनें गर्दछु तर केही अक यतादेखि आनन्दभूमि पत्रिका सामान्य ज्ञानको पत्रिका जस्तो बन्न गएको आभाष भएको छ । सामान्य ज्ञानकै विषय राख्नुपर्ने पनि बौद्ध सामान्यज्ञान राख्नमा ध्यान दिनुपर्ने हो कि ? अन्य सामान्यज्ञान पढनको लागि एउटा किताब पसलमा गए दर्जनौं पाउनमा के कमी छ र ?
- केही यस्ता रचनाहरू पनि पढन पाएं, जुन एकै समयमा अरु बौद्ध पत्रिकाहरूबाट पनि प्रकाशित भएका हुन्छन् । यस्तो दोहोरिएको लेखरचनाले पत्रिकाकै स्तरमा प्रश्नचिन्ह पो खडा हुने हो कि ? तसर्थ सम्पादकमण्डल यस विषयमा अलि चनाखो हुनुपर्ने देखिन्छ ।
- लेखरचनाहरू पनि प्रायः विभिन्न किताबहरूबाट क्रमशः 'राखिएको बारम्बार पढनुपर्ना अलि नरमाइलो लाग्दछ । पत्रिका पत्रिकाजस्तै होस्, विभिन्न किताबहरूबाट संकलन गरिएका लेखरचनाहरू धेरै नहोस् अथवा सकभर हुदै नहोस् । बरु नयाँ समसामयिक तथा गहिकला लेखरचनाहरू संकलनको लागि सम्पादकमण्डलले अलि बढी ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।
- केही समय यतादेखि आनन्दभूमि पत्रिकामा बालमञ्चको लागि पनि स्थान छुट्याइदिएको पकै राम्रो कुरा हो । तर यति पृष्ठसम्म बालमञ्च भनी छुट्याई निरन्तरता दिनुपर्ने हो कि ? साथै बालमञ्चको लागि बालबालिकाहरूबाटै अतिथि सम्पादकको चयन गरेर अझ बालबालिकाहरूलाई पनि श्रृजनात्मक कार्यमा अग्रसर बनाउदै जाने हो कि ? साथै बालमञ्च पृष्ठ बालबालिकाहरूकै जस्तो हुनको लागि केही रमाइला सम्बन्धित चित्रहरू पनि समावेश भएमा कस्तो होला ?
- नेपालकै पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका भएको हुनाले सकभर यसमा समावेश हुने लेखरचनाहरू गुणस्तरीय, धार्मिक, अनुसन्धानात्मक होस् । यसको लागि बौद्ध विद्वानहरूलाई आग्रह गरेर भए पनि प्राजिकढंगका लेखरचनाहरूको बाहुल्यता हुनै पन्यो । यसमा छिडै पहल हुने कुरामा आशावादी छु ।
- अशान्त समयमा शान्त हुने, पीर चिन्ताको समयमा त्यो सबै हराउने किसिमका धार्मिक, प्रेरक खुराकहरू समावेश भएमा पाठकहरूको दैनिक जीवनमा धेरै सहायक हुने करा निश्चित छ । यसमा पनि ध्यान दिनुपर्ने हो कि ?
- अन्तमा, नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका आनन्दभूमिको उत्तरोत्तर उन्नति, प्रगतिको शुभकामना गर्दछु ।

गिरिशु संधरक्षित

संघाराम विहार, क्षेत्रपाटी, धन्को

आधिकारिक एवं मूल प्रामाणिक बौद्ध ग्रन्थ

पालि तिपिटक (त्रिपिटक)

- भिक्षु संघरक्षित "सद्गम्म कोविद"

पृष्ठभूमि:

बर्तमान हास्त्रो देश नेपालमात्र नभई विश्वका अधिकाश देशहरू हिसा, कोलाहलले व्याप्त बनेको कुरालाई नकार्न सकिन् । यहाँका बृहद् मानवहरू अति दुर्लभ मानव चोलालाई पशुवत् यापन गर्न बाध्य छन् । हिसा, अशान्ति कसैको प्रिय वस्तु होइन पनि । यसका बावजूद पनि यहाँ हिसा छ, अशान्ति छ । बस, शान्ति भन्तु त नारा र सिद्धान्तमा सीमित बन्नपुगोको आभाष जो कोहीले नगरेका पनि होइनन् । निश्चित छ, सबै मानवमात्रलाई सुख मनपर्द्ध, शान्ति मनपर्द्ध । विश्वमा शान्तिको साम्राज्य फैलाउनुहुने महामानव बुद्ध शान्तिका अग्रानायक हुनुहुन्छ, सुखका मार्गानिर्देशक हुनुहुन्छ । उहाँले बुद्धायाको बोधिवृक्षका काखमा बस्तुभई बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त गर्नुभएदेखि आजीवन (४५ वर्षसम्म) गाउँ-गाउँमा, नगर-नगरमा, जनपद-जनपदमा तथापि देश-देशान्तरमा चारिका गर्नुभई बहुजन हित र बहुजन सुखको लागि प्रचार प्रसार गर्नुभएको उपदेश भन्तु नै दुखमुक्तिको बाटो हो, सुख प्राप्तिको मार्ग हो अनि शान्तिको मूल कारण हो । यस्तो शान्तिको प्रतिद्योतक दुखमुक्तिको शंखघोषक बूद्धका सम्पूर्ण उपदेशहरूलाई संग्रहीत गरिएको छ, जसलाई तिपिटक अर्थात् त्रिपिटक भनिन्छ । विडम्बनाको कुरा त यो छ कि धैरेभन्ना धैरै मानिसहरूलाई त तिपिटकबारेमा सही जानकारी पनि छैन । जानकारी नै नभई ती विषयवस्तुहरू जान्ने, बुझ्ने, थाहापाउने कौतुहलता, जागरूकता र उत्साह कसरी उत्पन्न हुन्छ ? जुन कुरालाई जानिन्दैन, त्यसलाई सही र गलत छुट्याउन सम्यक् चिन्तन पनि कहाँवाट हुन्छ ? त्यसलाई आफ्नो व्यवहारमा पालन गरेर आफूमा सुख-शान्ति प्रतिस्थापन गर्न कसरी सकिन्छ ? जब आफूमा नै सुख छैन, शान्ति छैन भने तब विश्व शान्तिको कोरा कामनाले मात्र यहाँ के हुनसक्छ ? तसर्थ, सही अर्थमा सुख, शान्तिको अभ्यूदय गराउनको लागि तथा दुर्लभ मानव चोलालाई सही अर्थमा सदृप्योग गर्नको लागि पनि बुद्धका उपदेशहरूको संग्रहीत ग्रन्थ तिपिटकका बारेमा जान्न, बुझ्न अनि सहीरूपमा धारण गरेर व्यवहारमा पनि पोख्त हुनु अत्यावश्यक देखिन्छ ।

तिपिटकको परिचय:

बौद्धहरूको सर्वाधिक प्रैमाणिक बौद्ध वाइमय र बौद्ध साहित्य भन्तु नै तिपिटक (त्रिपिटक) हुन् । तीन ग्रन्थहरू सुत्पिटक, विनयपिटक र अभिधम्पिटकको संग्रहलाई नै तिपिटक भनिन्छ ।

धर्मदर्शनको सागर नै हुन्- तिपिटक ।

"तिपिटक" शब्द बुद्धाभाषाको रूपमा चिनिएको पालिभाषा शब्द हो । "ति" र "पिटक" मिलेर तिपिटक भएका छन् । यहाँ "ति" भन्नाले तीन बुकिन्छ । "पिटक" भनेको अर्थ ग्रन्थ अथवा किताब पनि हुन् भने अर्को अर्थ दालो पनि हुन् । विभिन्न वस्तुहरू एकै ठाउँमा संग्रह गर्न दालोजस्तै नै यताउता परिराखेका बुद्धवचनहरू एकै ठाउँमा संग्रह गर्न अर्थमा पिटक भनेका हुन् । (भिक्षु, २०५८, पृ. २)

भगवान् बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभएपश्चात् गाउँ-गाउँमा, नगर नगरमा, जनपद जनपदमा अनि देश देशान्तरमा चारिका गर्नुभई जति पनि उपदेश देशना गर्नुभयो, ती उपदेशहरूलाई एकै ठाउँमा संग्रह गर्ने प्रयास नै तिपिटक ग्रन्थ हो । भन्तुपर्दा, जसरी हिन्दूहरूको वेद, ईसाईहरूको बाइबल, मुस्लिमहरूको कुरान प्रमुख ग्रन्थ हुन् त्यसरी नै तिपिटक बौद्धहरूका मूल ग्रन्थ हुन् । यसका बावजूद पनि, त्रिपिटकलाई एक प्राचीन ऐतिहासिक ग्रन्थको रूपमा लिने गरिन्छ ।

तिपिटक भड्डाएको विषयमा:

बुद्धकालमा उहाले देशना गरिराख्नुभएका उपदेशलाई धर्म र विनयमात्र भनिएको छ । बुद्धले महापरिनिर्वाण समयमा आनन्दलाई भन्नुभएको थियो- "आनन्द, सायद तिमीहरूलाई लाग्न सकछ, बित्केका (अतीत) शास्ताको यो वचन हो, (अब) हास्ता शास्ता छैनन् । आनन्द, यस्तो मनमा लिनुहुन्न । आनन्द, जुन धर्म र विनय देशना गरेको हो, प्रजपति गरेको हो, म नभईसकेपछि त्यही धर्म र विनय तिमीहरूको शास्ता हुनेछन् ।" (वज्ञाचार्य, २०५६, पृ. २७९)

यसबाट पनि स्पष्ट हुनआउँछ, भगवान् बुद्धको समयमा तिपिटक भन्ने शब्द भएको छैन, त्यसबेला धर्म र विनय भन्ने मात्र थिए । प्रथम र द्वितीय संगायन गरेको समयसम्म पनि तीन पिटक गरी अलग छुट्याइराखेको थिएन, धर्म र विनयमात्र थिए । तिपिटक अथवा तेपिटक भन्ने शब्द तेसो संगायनापश्चात् मात्र भएर आएको थियो । तिपिटक भनेको भाडोमात्र हुन्, दालो र बाकसमा फलफूल राख्नको लागि मात्र भएसरि । फलफूल अथवा बुद्धवचन भनेको भगवान् बुद्धले धर्मको शिक्षा सिकाइराख्नुभएदेखि नै यथावत् भइराखेकै विषय हुन् । फेरि, प्रथम र द्वितीय संगायनामा संग्रह गरिएको धर्म र विनयमध्ये

धर्म भन्नाले त्यस शब्दमा सुत्तिपटक र अभिधम्पिटक पनि गाभिएको छ भन्ने कुरा बुझ्नुपच्यो ।

तिपिटक-बुद्धवचनको विभाजनः

भगवान् बुद्धद्वारा देशित सम्पूर्ण बुद्धवचनलाई अट्कथाचार्यहरूले विभिन्न प्रकारले विभाजन गरेर देखाइएको छ । मूलतः उहाँको वचनलाई सारांशमा यसरी विभाजन गरिराखेको छ- (भिक्षु, २०४४, पृ. १३६-१४५ सम्म)

१. सबै बुद्धवचन रसको हिसाबले एक प्रकार, त्यो हो विमुक्ति रस ।
२. धर्म र विनयको हिसाबले दुई प्रकार ।
३. प्रथम-मध्यम-अन्तिम वचनको हिसाबले तीन प्रकार, अर्थात् बुद्ध हुनासाथ प्रकट गर्नुभएको “अनेकजातिसंसारं” गाथा बुद्धको प्रथम वचन, परिनिर्वाणसमयमा आज्ञा हुनुभएको “हन्द दानि भिक्खुवे .... अप्यमादेन सम्पादेथ” बुद्धको अन्तिम वचन र वीचमा जे जति उहाँले भन्नुभयो, ती सबै मध्यम वचन हुन् ।
४. पिटकको हिसाबले तीन प्रकार, ती हुन्- विनयपिटक, सुत्तिपिटक र अभिधम्पिटक ।
५. निकायको हिसाबले पाँच प्रकार, ती हुन्- दीघनिकाय, मजिक्मनिकाय, संयुक्तनियका, अंगुत्तरनिकाय र खुद्दकनिकाय । यहाँ खुद्दकनिकायभित्र विनयपिटक, अभिधम्पिटकको सारांश तथा खुद्दकपाठ समावेश भएका छन् ।
६. अङ्गको हिसाबले नौ प्रकार, ती हुन्- सुत, गेय्य, वेय्याकरण, गाथा, उदान, इतिवुत्तक, जातक, अब्दुत्थम्म, वेदल्ल ।
७. स्कन्धको हिसाबले चौरासीहजार धर्मस्कन्ध । तिपिटकको सुत्तिपिटक ग्रन्थमा पनि खुद्दकनिकायको एक ग्रन्थ “थेरगाथापालि” भन्नेमा आनन्दको उद्गार प्रकट भएअनुरूप सम्पूर्ण तिपिटक ग्रन्थमा ८४,००० धर्मस्कन्ध (धर्म शिक्षापद) छन् भन्ने कुरा यसरी आएको छ-
द्वासीति बुद्धो गणिहं, द्वे सहस्रानि भिक्खुतो ।

चतुरासीतिसहस्रानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो ॥

अर्थात्- ८२,००० धर्मस्कन्धहरू बुद्धाट ग्रहण गरेको छु, धर्म सेनापति सारिपुत्र महास्थविर लगायत भिक्षुसंघाट २,००० धर्मस्कन्धहरू ग्रहण गरेको छु र जम्मा ८४,००० धर्मस्कन्धहरू मैले राम्री परिभाविता गरेको छु । (थेरगाथा पालि, गा.नं. १०२७)

बुद्धवचन तिपिटकको लिपिबद्ध:

बुद्धको महापरिनिर्वाणपछि, पटक पटक सम्पन्न संगायनामा उहाँको सम्पूर्ण बुद्धवचनलाई संग्रह र संरक्षण गर्ने कार्य भयो । जबसम्म बुद्धका उपदेशहरूलाई तालपत्रमा कुङ्डने र लिपिबद्ध गर्ने कार्य भएन, तबसम्म उहाँको सम्पूर्ण उपदेशलाई घोक्ने र **आज्ञाकृष्टानि** ।

कण्ठ गर्ने परम्परामा जीवित राख्ने । कण्ठ गर्दा पनि सबैले सबै कण्ठ गर्ने नगरी ज-जसलाई जुन जुन भाग मनपर्छ, त्यही त्यही भाग कण्ठ गर्दछन् । जस्तो कि दीघभानिवक भन्नेहरूले दीघनिकाय (लामा धर्मदेशना) पाठ गर्ने, मजिक्ममभानिवक भन्नेहरूले मजिक्मनिकाय (मध्यम धर्मदेशना) पाठ गर्ने एवं किसिमले एक एकजनाले एउटा एउटा जिम्मा लिई कण्ठ गरिराखेका थिए । यसरी तिपिटकलाई कण्ठ गरेर संरक्षण गर्ने आचार्यहरू यसरी देखाइएको छ- (भिक्षु, २०५८, पृ. २०)

क. विनयपिटक पक्षधारी आचार्यहरू:-

विनयपिटकलाई कण्ठ गरेर सुरक्षित गरिराख्ने आचार्य भिक्षुहरू यसप्रकार थिए- १. भिक्षु उपाली, २. भिक्षु दासक, ३. भिक्षु सोणक, ४. भिक्षु सिरगाव, ५. भिक्षु मोगलिपुत्तिस्स ।

ख. सुत्तिपिटक पक्षधारी आचार्यहरू:-

सुत्तिपिटकलाई कण्ठ गर्ने जिम्मा लिएर संरक्षण गरिराख्ने आचार्य भिक्षुहरू यसरी आएको छ- १. भिक्षु आनन्दले दीघनिकाय कण्ठ गरी सिकाउने जिम्मा लिनुभएको थियो, २. भिक्षु सारिपुत्रका शिष्यहरूले मजिक्मनिकाय कण्ठ गरी संरक्षण गर्ने जिम्मा लिए, ३. भिक्षु महाकस्पले संयुक्तनिकाय कण्ठ गर्ने जिम्मा लिए, ४. भिक्षु अनुरुद्धले अंगुत्तर निकाय कण्ठ गर्ने जिम्मा लिए । तर खुद्दकनिकाय कसलाई जिम्मा दिएको र कसले जिम्मा लिएको भन्ने कुरा भन्ने स्पष्ट भएको देखिदैन । यसका बावजुद पनि, खुद्दकनिकाय ग्रन्थहरूलाई सबै आचार्यहरू मिलेर कण्ठ गरिराख्नुभएको कुरा उल्लेख छ ।

ग. अभिधम्पिटक पक्षधारी आचार्यहरू:

अभिधम्पिटकलाई कण्ठ गरी संरक्षण गरिराख्ने आचार्य परम्परा यसप्रकार छन्- १. भिक्षु सारिपुत्र, २. भिक्षु भद्रजि, ३. भिक्षु सोभित, ४. भिक्षु पियजाली, ५. भिक्षु पियपाल, ६. भिक्षु पियदस्सी, ७. भिक्षु कोसियपुत्र, ८. भिक्षु सिवगग, ९. भिक्षु संदेह, १०. भिक्षु मोगलिपुत, ११. भिक्षु तिस्सदत्त, १२. भिक्षु धम्मिय, १३. भिक्षु दासक, १४ भिक्षु सोणक, १५. भिक्षु रेवत ।

बुद्धशासनमा पहिलोपल्ट श्रीलंकाका राजा बट्टगामिनी अभय राजाको समयमा सम्पन्न चौथो संगायनामा आएर तिपिटकलाई लिपिबद्ध गर्ने कार्य भयो । ई.पू. ७९ तिर ५०० भिक्षुहरूको उपस्थितिमा श्रीलंकाको आलोक विहारमा आयोजना गरिएको अनि पुस्तकारूढ सगायनाको नामले पनि प्रसिद्ध उक्त चौथो संगायनामा तिपिटकलाई तालपत्रमा कुङ्डियो भन्ने सय पल्टसम्म पढेर तिपिटक शुद्ध पनि गरियो । (वजाचार्य, २०५३, पृ. १११)

सन् १०० मा सम्माट कनिष्ठले ५०० भिक्षुहरूको उपस्थितिमा काशिमरमा सर्वास्तिवादीहरूको एक संगायना गरेका थिए, जुन बेला तिपिटकलाई संस्कृत भाषामा रचना गर्ने काम मात्र भएन, अपितु तिपिटकलाई तालपत्रमा कुङ्डेर एउटा ठूलो स्तूपको गर्भभित्र संरक्षणको लागि राख्न लगाइयो तर ती ग्रन्थ अद्यावधिसम्म

फेला पारिएको भने छैन । (वज्ञाचार्य, २०५३, पृ. १११)

बर्माका राजा मिण्डोक (मिन् दोन् मिन्)को आश्रयमा सन् १८७५ मा मांडलेस्थित राजदरवारमा पाँच संगायना पाँच महिनासम्म चलेको थियो । २४०० भिक्षुहरू सम्मिलित रहेको उत्त संगायनावाट सम्पूर्ण तिपिटकलाई ७२९ वटा संगमरमरहरूमा कुडियो, जुन अद्यावधि मांडलेको समीपमै कुथो दाढ़्य विहाररमा विद्यमान छ । (वज्ञाचार्य, २०५३, पृ. ११२)

बूद्ध देश थाइलैण्डमा पनि तिपिटकलाई पटक पटक गरी तालपत्रमा कुडिएको देखिन्छ । बु.सं. २०२० मा तिलोकराज भन्ने राजाको कालमा पहिलोपल्ट तिपिटकलाई संशोधन गरी तालपत्रमा कुडाइयो । बु.सं. २३३१ मा फ्रा वाद समदेच फ्रा बुद्ध्यःद फ्रा चुलालोक भन्नेको समयमा तिपिटकलाई संशोधन गरी दोस्रोपल्ट तालपत्रमा कुडाइयो । बु.सं. २४३१ देखि बु.सं. २४३६ सम्ममा फ्रा वाद समदेच फ्रा चुलचःम कलाउ चाउ यु हुवाको समयमा तिपिटकलाई संशोधन गरी पुस्तकका रूपमा प्रकाशित गरियो । बु.सं. २४६८ देखि बु.सं. २४७३ सम्ममा फ्रा वाद समदेच फ्रा पक कलाउ यु हुवाको पालामा तिपिटकलाई संशोधन गरी पुनः पुस्तकका रूपमा प्रकाशित गरियो । (भिक्षु, २०५८, पृ. २१)

हाल आएर पालि तिपिटकका अध्ययनकर्ताका लागि ज्यादै सहज हुने किसिमले पालिभाषामा सम्पूर्ण ग्रन्थ र सिडीमा समेत

पूर्णरूपले निकाली विपश्यना विन्यासले धर्मदान गरिराखेका छन् । हिन्दी, श्रीलंकाली, थाई, बर्मेली भाषामा पनि तिपिटक प्रकाशित भइराखेकै छन् । यो एउटा सुखद् विषय भइदिएको कुरामा दुई मत छैन ।

बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा पनि भगवान् बुद्धको मूल वचन तिपिटकलाई नेपालभाषामा प्रकाशित गर्ने योजना त भइराखेकै छन् । यसअनुसार पहिलो ग्रन्थ सुत्तिपिटकका अधिकांश ग्रन्थहरू प्रकाशित पनि भइसकेका छन् । त्यसो भएता पनि विनयपिटक र अभिधम्मपिटकका ग्रन्थहरू नेपालभाषामा अनुवाद भएर प्रकाशित हुनसकिरहेको देखिईन । सुनिन्द्य, विनयपिटकका ग्रन्थहरू अनुवादको काममा एक भिक्षु लागिपरेका पनि छन् ।

तिपिटकको सारांशः

भगवान् बुद्धले बुद्धत्व प्राप्तिपश्चात् प्रथम धर्मचक्रप्रवर्तनदेखि आजीवन ४५ वर्षसम्म देशना गर्नुमएको सम्पूर्ण बुद्धवचन भन्नु नै तिपिटक हो । यस तिपिटकलाई मथन गरी सारांश निकालेमा सैतिस बोधिपक्षियधर्म निस्कन्द्य, जुन तिपिटकको सारांश हुन् । चार सतिपट्टान, चार सम्यक्प्रयत्न, चार इद्विपाद, पाँच इन्द्रिय, पाँच बल, सात सम्बोध्यहङ्कार र आठ मार्गलाई सैतिस बोधिपक्षियधर्म भनिन्द्य । (यस वारेमा विस्तृत जानकारीको लागि नानीमैया मानन्धरद्वारा अनुदित “बोधिपक्षिय दीपनी” ग्रन्थ हेर्नु

SKYWORTH MULTI MEDIA

- *Surround sound system
- *Full multisystem with secam
- * LG picture tube
- *PCB sanyo 3y12
- *Child Lock
- *AV stereo
- *Full function Remote control

5 Years Warranty

SKYWORTH
COLOR TELEVISION

KIRARA
APPLIANCES

TOYO AC

GAS STOVE

RICE COOKER

CD/VCD/DVD/MP3

Shower Bath

Marketed by: **KIRARA ELECTRONICS NEPAL**
Fax: 4228401. Email: Kirara@vianet.com.np

उपयुक्त हुन्छ ।) यस सैतिस वोधिपक्षियधर्मलाई पनि अझ मन्थन गरी निकालेमा सात विशुद्धि निस्कन्छ, जुन तिपिटकको सार हुन् । सात विशुद्धि भन्नाले यी हुन्- १. सील-विशुद्धि (शील विशुद्धि), २. चित्त-विशुद्धि (चित्त विशुद्धि), ३. दिहि-विशुद्धि (दृष्टि विशुद्धि), ४. कञ्जिवितरण-विशुद्धि (कांक्षावितरण विशुद्धि), ५. मग्गामग्ग ज्ञान दस्सन-विशुद्धि (मार्गामार्ग ज्ञान दर्शन विशुद्धि), ६. पटिपदा ज्ञान दस्सन-विशुद्धि (प्रटिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि), ८. ज्ञाणदस्सन-विशुद्धि (ज्ञान दर्शन विशुद्धि) । अझ यी सात विशुद्दिलाई पनि मन्थन गरी निचोड निकालेमा शील, समाधि र प्रज्ञा निस्कन्छ, जुन तिपिटकको सार हुन् । यसलाई अधिसील सासन १० उच्च नैतिक शिक्षा, अधिचित्त सासन ११ उच्च मानसिक शिक्षा र अधिपञ्चा सासन १२ उच्च प्रज्ञाको शिक्षा पनि भनिन्छ । (मानन्धर, २०२८, पृ. ३२)

बुद्धधर्मको ग्रन्थ क्रम

बुद्धधर्ममा तिपिटक ग्रन्थ महत्वपूर्ण भएर पनि यससँगै अन्य ग्रन्थहरू पनि सम्बन्धित हुन आएको छ । त्यसैले बुद्धधर्ममा ग्रन्थ सम्बन्ध यसरी छ- (भिक्षु, २०५८, पृ. २८)

१. बुद्धधर्मको मूल ग्रन्थ पालि तिपिटक हो ।
२. तिपिटकको व्याख्या भएको दोस्रो ग्रन्थलाई अट्कथा अथवा वर्णना भनिन्छ ।
३. अट्कथालाई व्याख्या गरिएको तेस्रो तहको ग्रन्थलाई टीका भनिन्छ ।
४. टीकालाई व्याख्या गरिराखेको चौथौ तहको ग्रन्थलाई अनुटीका भनिन्छ ।

तिपिटकको विभाजन

बुद्धको मूल उपदेश तिपिटक हो । यस अन्तर्गत जम्मा ४५ वटा ग्रन्थहरू समावेश भएको छन् । यसलाई यसरी पनि देखाइएको छ- (भिक्षु, २०५८, पृ. ४३५)

१. एकदेखि आठ भागसम्मको (८ वटा) ग्रन्थहरू विनयपिटकमा समावेश छन् ।
२. नौदेखि तेतिससम्मको (२५ वटा) ग्रन्थहरू सुत्तपिटकमा समावेश भएका छन् ।
३. चौतिसदेखि पैंतालिससम्मको (१४ वटा) ग्रन्थहरू अभिधम्पिटकमा समावेश भएका छन् ।

यसका बावजुद पनि, बढी स्पष्ट बुझिने एवं प्रचलितरूपमा बुद्धवचनको मूल स्रोत तिपिटकलाई मूलतः तीन ग्रन्थमा विभाजन गरिएका छन् । ती हुन्-

- १) सुत्तपिटक (सूत्रपिटक)- यस ग्रन्थमा भगवान् बुद्धका विभिन्न प्रकारका धर्मदेशनाका कुराहरू समावेश भएका छन्,
- २) विनयपिटक- यसमा भिक्षु-भिक्षुणीहरूका विनय-नियम सम्बन्धी कुराहरू समावेश भएका छन्,
- ३) अभिधम्पिटक- यस ग्रन्थमा उहाँ भगवान् बुद्धका महत्वपूर्ण एवं गम्भीर उपदेशहरूलाई संग्रह गरिराखेका छन् ।

सुत्तपिटक:

तिपिटकको पहिलो ग्रन्थ सुत्तपिटक हो । धर्म बुझनको लागि विविध उदाहरणहरू दिएर बताइराखेको यस ग्रन्थमा पनि पाँच ग्रन्थहरू छन्- (भिक्षु, २०५८, पृ. १, २५, २६)

- १) दीघिनिकाय- लामो सूत्र अथवा धर्मदेशना संग्रह गरिराखेको ग्रन्थ । यसमा ३४ वटा सूत्रहरू छन् ।
- २) मञ्जिभमनिकाय- लामो पनि होइन, छोटो पनि होइन, ठिकका धर्मदेशनाहरू संग्रह गरिराखेको ग्रन्थ । यसमा जम्मा १५२ वटा सूत्रहरू छन् ।
- ३) संयुत्तनिकाय- सूत्रका रूपमा देशना गरिराखेको धर्मदेशनालाई विभिन्न रूपले देखाइराखेको ग्रन्थ, जस्तोकि कोशल देशको घटनासंग सम्बन्ध भएको कोशलसंयुत, महाकाशयपका बारेमा बताइराखेकोलाई कस्सपसंयुत, मार्गको विषयमा बताइराखेकोलाई मग्गसंयुत, आदि । यसमा जम्मा ५६ वटा संयुक्त छन् ।
- ४) अंगुत्तरनिकाय- सूत्र अथवा धर्मदेशना संख्याको हिसाबले क्रमैसित अलग अलग राखिएको ग्रन्थ । जस्तोकि एउटा भएको धर्मको संख्या, दुईटा भएको धर्मको संख्या, तीनवटा भएको धर्मको संख्या भनी विभिन्न रूपले देखाइएको ग्रन्थ । यसमा जम्मा ११ वटा निपातहरू छन् ।
- ५) खुद्कनिकाय . सूत्र अथवा पक्किनक धर्मदेशना, त्यसो भनको अर्थ श्रावकभाषित, जीवनी तथा जातकका उदाहरण दिएर बताइराखेको ग्रन्थ । यसमा जम्मा १५ वटा ग्रन्थहरू छन् । ती हुन्:- १. खुद्कपाठ, २. धम्मपद, ३. उदान, ४. इतिवृत्त, ५. सुत्तनिपात, ६. विमानवत्यु, ७. पेतवत्यु, ८. थेरगाथा, ९. थेरीगाथा, १०. जातक, ११. निदेस (महानिदेस, चुल्लनिदेस), १२. पटिसम्भदामग्ग, १३. अपदान, १४. बुद्धवस, १५. चरियापिटक ।

बर्माको छैठौ संगायनाबाट यस खुद्कनिकाय अन्तर्गत नेतिकरण, पेटकोपदेस र मिलिन्दपञ्च ग्रन्थहरूलाई पनि समावेश गरिराखेको छ । यस अनुसार खुद्कनिकाय अन्तर्गत १८ वटा ग्रन्थहरू छन् । अझ "निदेस" अन्तर्गतको महानिदेस र चूलनिदेसलाई दुई छुट्टाछुट्टै ग्रन्थ मान्ने हो भने खुद्कनिकाय अन्तर्गत १९ वटा ग्रन्थहरू छन्, जुन छैठौ संगायनापश्चात् मुद्रित पालि तिपिटकमा उल्लेख भइसकेको छ ।

विनयपिटक:

तिपिटकको दोस्रो ग्रन्थ विनयपिटक भगवान् बुद्धले पालन गर्नुपर्ने नियमहरूलाई लिएर बताउनुभएको उपदेशको संग्रह ग्रन्थ हो । यसमा पाँचवटा ग्रन्थहरू छन् । ती यसप्रकार छन्- (अ. सुजाता, २०६०, पृ. ७४-१२९ तथा भिक्षु, २०५८, पृ. १)

१. पाराजिकपालि (भिक्खुविभज्ज)- भिक्षुहरूले गर्न नहुने नियमहरूको विषयमा उल्लेख भएको ग्रन्थ,
२. पाचित्तियपालि (भिक्खुणीविभज्ज)- भिक्षुणीहरूले गर्न नहुने

- ३११ नियमहरूको विषयमा संग्रह गरिएको ग्रन्थ,
३. महावग- सबैमन्दा पहिले बुद्धजीवनी र विनयविधि विषयमा उपदेश भएको ग्रन्थ,
  ४. चूलवग- विनय-नियमको विधि र भिक्षुणीहरूको उदयक्रम अनि संगायानाको इतिहासका विषयमा उल्लेख भएको ग्रन्थ,
  ५. परिवार- विनयका यताउताको कुराहरू संग्रह गरिराखेको ग्रन्थ।

अभिधम्मपिटकः

तिपिटकको तेस्रो ग्रन्थ अभिधम्मपिटकमा सबै धर्मको मात्र संग्रह गरिराखेको छ। यस ग्रन्थमा सातवटा ग्रन्थहरू समावेश भएका छन्। ती हुन्- (भिक्षु, २०५३, पृ. २, २७)

१. धर्मसंगणी- धर्मको विषयबस्तुहरू संग्रह गरिराखेको ग्रन्थ,
२. विभंग- धर्मलाई विभाजन गरी बताइएको ग्रन्थ,
३. धातुकथा- धर्म र धातु भनेको कसरी सम्बन्धित छ भन्ने कुरा देखाइएको ग्रन्थ,
४. पुरगलपञ्चति- पुद्गलहरूको विषयमा बताइएको ६ प्रज्ञपितालाई देखाइराखेको ग्रन्थ,
५. कथावत्यु- २१९ वटा प्रश्नोत्तर गरी गलत धारणालाई सुधार गरिराखेको ग्रन्थ,
६. यमक- जोडा जोडा भएको धर्मको व्याख्या गरिएको ग्रन्थ,
७. पटठान- २४ वटा प्रत्यय धर्म परस्पर कसरी आधार लिइराखेको छ भन्नेलाई देखाइएको ग्रन्थ।

बौद्ध वाङ्मयको दोस्रो तहको ग्रन्थः अट्ठकथा

बौद्ध वाङ्मयमा पहिलो प्राथमिकता प्राप्त एवं आधिकारिक र प्रामाणिक ग्रन्थ तिपिटक हो भने यसपछि आउने दोस्रो तहको प्रामाणिक ग्रन्थमा अट्ठकथा पर्दछ। अट्ठकथालाई पनि तिपिटकसरि तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। ती हुन्- १. सुत्तपिटक अट्ठकथा, २. विनयपिटक अट्ठकथा र ३. अभिधम्मपिटक अट्ठकथा। (विनयपिटके महावगपालि, १९९८, पृ. १२)

सुत्तपिटक-अट्ठकथा

सुत्तपिटकको वर्णन अथवा व्याख्या भएको ग्रन्थलाई “सुत्तपिटक अट्ठकथा” भनिन्छ। पालि वाङ्मयमा यसको संख्या ५ वटा रहेको उल्लेख छ। तिनीहरू यसप्रकार छन्- १. दीघनिकाय अट्ठकथा (सुमङ्गलविलासिनी), २. मञ्जिमनिकाय अट्ठकथा (पपञ्चसूदनी), ३. संयुत्तनिकाय अट्ठकथा (सारत्थपकासिनी), ४. अंगुत्तरनिकाय अट्ठकथा (मनोरथपूर्णी), ५. खुद्दकनिकाय अट्ठकथा।

खुद्दकनिकाय अट्ठकथा अन्तर्गतका ग्रन्थहरू हुन्- खुद्दकपाठ अट्ठकथा (परमत्यजोतिका), धर्मपद अट्ठकथा, उदान अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), इतिवुत्तक अट्ठकथा (परमत्यजोतिका), सुत्तनिपात अट्ठकथा (परमत्यजोतिका), विमानवत्यु अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), पेतवत्यु अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), थेरगाथा अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), थेरीगाथा अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), अपदान अट्ठकथा (विसुद्धजनविलासिनी), बुद्धवंस अट्ठकथा (

मधुरत्यविलासिनी), चरियापिटक अट्ठकथा (परमत्यदीपनी), जातक अट्ठकथा, महानिदेस अट्ठकथा (सद्धम्मप्पञ्जोतिका), चूलनिदेस अट्ठकथा (सद्धम्मप्पञ्जोतिका), पटिसम्भदामग अट्ठकथा (सद्धम्मप्पकासिनी), नेतिप्पकरण अट्ठकथा, पेटकोपदेस अट्ठकथा, मिलिन्दपञ्च अट्ठकथा।

विनयपिटक-अट्ठकथा

विनयपिटकको व्याख्या भएको अट्ठकथालाई “विनयपिटक अट्ठकथा” (समन्तपासादिका) भनिन्छ। यिनीहरूको संख्या ६ वटा रहेको पालि तिपिटक ग्रन्थमा यसरी देखाएको छ- १. पाराजिक अट्ठकथा, २. पाचित्तिय अट्ठकथा, ३. महावग अट्ठकथा, ४. चूलवग अट्ठकथा, ५. परिवार अट्ठकथा, ६. कद्वावितरणी (पातिपोक्ख) अट्ठकथा।

अभिधम्मपिटक-अट्ठकथा

अभिधम्मपिटकको व्याख्या भएको ग्रन्थलाई “अभिधम्मपिटक अट्ठकथा” भनिन्छ। यसलाई तीनवटा ग्रन्थमा छुट्याएर पालि वाङ्मयमा यसरी देखाइएको छ- १. धर्मसङ्गणी अट्ठकथा (अट्ठसालिनी), २. विभङ्ग अट्ठकथा (सम्मोहविनोदनी), ३. पञ्चपञ्चकरण अट्ठकथा (धातुकथा, पुरगलपञ्चति, कथावत्यु, यमक एवं पट्टानका अट्ठकथाहरू)।

तिपिटकको तेस्रो तहको ग्रन्थः टीका

बौद्ध वाङ्मयको पहिलो तहको ग्रन्थमा तिपिटक आउँछ भने यसको व्याख्या भएको दोस्रो तहको ग्रन्थ अट्ठकथा हो। अट्ठकथाको पनि व्याख्या भएको तेस्रो तहको ग्रन्थलाई टीका भनिन्छ। टीकालाई पनि तीन तहमा विभाजन गरेर देखाइएको छ। पालि वाङ्मयमा समुलेख भएका ती ग्रन्थहरू यसप्रकार छन्- १. सुत्तपिटक टीका, २. विनयपिटक टीका र ३. अभिधम्मपिटक टीका। (विनयपिटके महावगपालि, १९९८, पृ. १३)

सुत्तपिटक- टीका

सुत्तपिटक टीका अन्तर्गत ७ वटा ग्रन्थहरू आएका छन्। ती हुन्- १. दीघनिकाय टीका (लीनत्यप्पकासना), २. दीघनिकाय सीलखन्दवग अभिनव टीका (साधुविलासिनी), ३. मञ्जिमनिकाय टीका (लीनत्यप्पकासना), ४. संयुत्तनिकाय टीका (लीनत्यप्पकासना), ५. अंगुत्तरनिकाय टीका (सारत्थमञ्जूसा), ६. नेतिप्पकरण टीका (लीनत्यवण्णा), ७. नेतिविभाविनी टीका।

विनयपिटक- टीका

विनयपिटक टीका अन्तर्गत ६ वटा टीका ग्रन्थहरू समावेश भएको छन्। पालि वाङ्मयमा उल्लिखित यी ग्रन्थहरू यसप्रकार छन्- १. वजिरबुद्ध टीका, २. सारत्थदीपनी टीका, ३. विमतिविनोदनी टीका, ४. विनयालङ्घार टीका, ५. कद्वावितरणी पुराण टीका, ६. कद्वावितरणी अभिनव टीका।

अभिधम्मपिटक-टीका र अनटीका

अभिधम्मपिटक टीका अन्तर्गत पनि ६ वटा टीका ग्रन्थहरू

समावेश भएका छन् । पालि वाङ्मयमा उल्लेख परेका ती ग्रन्थहरू यसप्रकार रहेका छन्- १. धर्मसङ्गण मूलटीका, २. धर्मसङ्गण अनुटीका, ३. विभज्ज मूलटीका, ४. विभज्ज अनुटीका, ५. पञ्चप्पकरण मूलटीका, ६. पञ्चप्पकरण अनुटीका ।

अट्ठकथाचार्यहरूद्वारा तिपिटकको संक्षिप्त व्याख्या

तिपिटकको व्याख्या गर्ने अट्ठकथाचार्यहरूले विभिन्न अट्ठकथाहरूको रचना गर्नुभएका छन् । ती अट्ठकथाचार्यहरूले सारांशमा तिपिटकलाई यसरी व्याख्या गरिराखेको छ- (भिक्षु, २०५३, पृ. २८)

पहिलो वर्णना:

- विनयपिटक आणो देशना हो । यस धर्मदेशनाको लक्षण धेरै त पालन नै गर्नुपर्ने भयो ।
- सुत्तपिटक बोहार देशना हो । यस धर्मदेशना सन्नेहरूको बानी र चरित्रलाई विचार गरी उनीहरूको अनुकूल गरिएको उपदेश हो ।
- अभिधम्मपिटक परमत्य देशना हो । बोहार अथवा ठाउँसँग सम्बन्ध नराखी प्रयोजनकै मात्र विचार गरी देशना गरिएको अति नै उत्तम धर्मदेशनाहरू हो ।

दोस्रो वर्णना:

- विनयपिटक यथापराधसासना हो । दोष हुने काम गर्दै त्याएपछि त्यसको दोषलाई देखाई त्यसबाट अलग हुने विषय हो ।
- सुत्तपिटक यथानुलोभसासन हो । सन्नेहरूको बानी र चरित्र हेरी क्रमैसित बुझ्ने गरी उपमा दिएर बताइएको उपदेश हो ।
- अभिधम्मपिटक यथाधम्मसासन हो । त्यसो भनेको धर्मको सार सार उपदेशहरू हो ।

तेस्रो वर्णना:

- विनयपिटक संवरासंवरकथा अर्थात् संयम हुने र संयम नहुनेको बारेमा हो ।
- सुत्तपिटक दिव्विविनेठन कथा अर्थात् दृष्टि भन्ने गलत धारणालाई छोडिदिने आरम्भणको बारे देशना गरिराखेको हो ।
- अभिधम्मपिटक नाम रूप परिच्छेद कथा हो । त्यसो भनेको मतलब नाम र रूप अथवा शरीर र मनको विषय हो ।

चौथौ वर्णना:

- विनयपिटक अधिसीलसिक्खा अर्थात् अधिसीलको बारेमा बभने हो । मतलब माथिको शील हो ।
- सुत्तपिटक अधिचित सिक्खा अर्थात् माथिको समाधिको बारे बुझ्ने हो ।
- अभिधम्मपिटक अधिपञ्चा सिक्खा अर्थात् उच्चतम प्रज्ञाको शिक्षा हो ।

पाँचौं वर्णना:

- विनयपिटक वीतिकम्मपहान अर्थात् भद्रा शीललाई छोडनसक्ने हो, जसको कारण शील उल्लंघन गर्ने हो ।
- सुत्तपिटक परियुद्धान पहान अर्थात् चित्तलाई तानिराख्ने वीचको क्लेश हो, मतलब नीवरण हो । त्यस क्लेशले चित्तलाई रोकी समाधि हुन नदिने हो ।
- अभिधम्मपिटक अनुसय पहान हो अर्थात् सुक्ष्म क्लेशलाई छोडनसक्ने हो ।

निष्कर्षमा

बुद्धको मूल वचन एवं बौद्ध क्षेत्रमा पहिलो आधारग्रन्थ एवं प्रमाणिक ग्रन्थ तिपिटक हो । सुत्तपिटक, विनयपिटक र अभिधम्मपिटकमा विभाजित तिपिटक भगवान् शाक्यमुनि बुद्धलाई जान्ने बुझ्ने अनि उहाको धर्मलाई पहिचान गरेर सम्पूर्ण दुखबाट मुक्त हुनको लागि हो, बहुजन हिताय बहुजन सुखायको लागि हो । तिपिटकको लोप जवसम्म हुने छैन, तबसम्म बुद्धको उपदेश जीवमान रहन्छ र उहाको विनय र शासन पनि रहिरहने छ ।

समग्रमा भन्नुपर्दा, तिपिटकबाट बुद्धदर्शनको विशालता, विपुलता, महानता झल्किएको छ भने विनयपिटकका विभिन्न विषयहरूबाट कसरी एक सामान्य पुरुष पारमिताधर्म पूर्ण गरी महापुरुष बन्न सक्छ, बोध हुनसक्छ भन्ने प्रेरणासहित बुद्धत्वको गम्भीर उपदेश आर्यसत्य, अष्टागिकमार्ग, प्रतित्यसमुत्पाद जस्ता मूल दर्शनहरूको स्पष्ट जानकारी हासिल हुन्छ । साथै यसबाट बुद्धकालीन सामाजिक, पारिवारिक, भौगोलिक, राजनितिक, धार्मिक लगायत विविध पक्षहरूको चित्रण भएको छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थहरू:-

१. भिक्षु सुमेध धीरसुमेध (अनु.), “सम्पूर्ण बुद्धवचन तिपिटकया सार”, काठमाडौं, सदृश प्रचारक पुस्तकालय, वि.सं. २०५८ ।
२. आचार्य भिक्षु अमृतानन्द, “बुद्धकालीन श्रावक चरित- ६”, काठमाडौं, आनन्दकुटी विहार गुठी, वि.सं. २०४४ ।
३. खुद्कनिकाये थेरेगाथापालि (मूल पालि) इगतपुरी, विपश्यना विशोधन विन्यास, ई.सं. १९९८ ।
४. दुण्डबहादुर वज्राचार्य (अनु., सं.), “दीधनिकाय”, लेलितपुर, वीर-पूर्ण पुस्तक संग्रहालय, वि.सं. २०५६ ।
५. प्रकाश वज्राचार्य, “बौद्ध दर्पण” काठमाडौं, बुद्धजयन्ती समारोह समिति र धर्मकीर्ति प्रकाशन, वि.सं. २०५३ ।
६. नानीमैया मानन्द्य (अनु.), “बोधिप्रिख्य दीपनी” काठमाडौं, भिक्षु अनिरुद्ध महास्थाविर प्रमुख समूह, वि.सं. २०३८ ।
७. अ. सुजाता (सं.), “अभिधम्म स्मारिका” काठमाडौं, अभिधम्म अध्ययन समाज नेपाल, वि.सं. २०६० ।
८. विनयपिटके महावग्गपालि (मूल पालि) इगतपुरी, विपश्यना विशोधन विन्यास, ई.सं. १९९८ । □ □

सातथरीका

पत्नीहरु

◆ विश्व शाक्य, पोखरा

भगवान् गौतम बुद्धारा उपदेशित धर्मशिक्षाहरु सरल, सरस र सामाजिक परिवेश अनुकूल हुने कुरा सर्वविदित नैछ। भगवान्‌द्वारा उपदेशित धर्महरु, शिक्षापदहरु सामाजिक यथार्थको धरातलबाट उपदेशित गरिएको पाइन्छ। उहाँका उपदेशित शिक्षाहरुमा कल्पनाको कतै गन्धसम्म आएको हुँदैन। त्यस्तै अन्यविश्वास र परिकल्पनाको पनि कहीं कतै गुञ्जायस नै रहेको हुँदैन। यही भएर भगवान् गौतमबुद्धलाई तथागत (जान्मपर्ने कुराहरु यथाभूत रूपमा पहिचान गर्न सक्ने, यथाज्ञान तथा कर्मका धनी), सास्ता (सही बाटो निर्दिष्ट गर्न सक्षम) भनिएको हो।

भगवान् गौतम बुद्धका उपदेशहरु या भनौं शिक्षापदहरु मात्र उपदेशका लागि मात्र नभएर सामाजिक मान्यता, परम्परा र उपदेश सुनेहरुको क्षमता र स्थिति अनुकूल उपदेशित गरिएका पाइन्छन्। भिक्षुसंघलाई उपदेश गर्नुपर्दा ज्ञान र साधाना क्षेत्रका कुराहरु चर्चा गरिएको पाइन्छ, भने गृहस्थहरुलाई उपदेशित गर्दा अथवा धर्मकथाहरु सुनाउँदा गृहस्थधर्मलाई र सामाजिक मान्यताको मर्यादाका लागि उपयुक्त हुने शिक्षापदहरु उपदेशित गर्नुहुँन्छ। यसले गर्दा धर्मकथा श्रवण गर्नेहरुको ज्ञान विवेकले शिक्षापदलाई सहज ग्रहण गर्न सक्ने हुँच्छन्। यसै प्रसङ्गमा गृहस्थहरुलाई भगवान् बुद्धारा उपदेशित धर्मको एक दुई प्रसङ्ग यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ।

भगवान् गौतम बुद्धको समयकालमा कुनै एक गृहपतिले भिक्षुसंघसहित भगवान् बुद्धलाई भोजनका लागि घरमा निम्त्याएछन्। यथासमयमा भिक्षुसंघसहित भगवान् गौतम बुद्ध आउनु भएर यथा आशनग्रहण गर्नु भै भोजनग्रहण गर्नु भएछ। भोजनग्रहण गर्नु भएपछि भोजनको अनुमोदनका लागि भगवान्वाट गृहस्थहरु माझ धर्मकथा सुनाउने परम्पराअनुसार घर परिवार र गृहस्थहरु भेला हुने क्रममा घरमा चर्काचर्की आवाज सुनेर भगवान्वाट सम्बोधन हुँच्छ—“गृहपति! माछ्छामार्नेहरुको समूहमा भएको चर्काचर्की र खलबल जस्तै घरमा पनि चर्काचर्की सुनिन्छ। के भयो?”

भगवान् बुद्धको वचन सुनेपछि लज्जित हुँदै गृहपतिले हात

जोडेर शिर भुकाउदै यथार्थ जानकारी गराउदै भन्यो—“भन्तो! सुजरता नामकी बुहारी भखैरे भखैरे भित्रयाइएकी छिन्। तिनी अहिले सिकारू छिन्। यतातिरको रहनसहन, शील सदाचारबारे अर्नभिज छिन्। तिनलाई सासू ससुराको आदर सम्मान, परितको मान मध्यांदा गर्नुपर्छ भन्ने पनि ज्ञान छैन। भगवान्‌प्रति आदर, सत्कार, मान पूजा गर्नुपर्छ भन्ने थाहा पाउने त कुरै भएन। त्यही भएर अलि हल्ला भएको छ, भगवान्।”

गृहपतिको कुरा सुनेर भगवान् गौतम बुद्धको मनमा नयाँ बुहारी सुरजताप्रति दयाभाव पैदा भयो। भगवान्ले सुरजतालाई बोलाउदै भन्नुभयो—“सुरजता! यहाँ आऊ।”

भगवान्को कोमल वाणीले आफ्नो नाम लिई बोलाएपछि, सुरजताले ‘हजुर भन्तो।’ भनेर सम्बोधन गर्दै भगवान्लाई बन्दना

अन्तरजातीय विवाह गर्नेका

परिवार सम्मानित

रूढिग्रस्त समाजलाई चुनौति दिई अन्तरजातीय विवाह गराउने पोखराका हरिशचन्द्र गुरुडको परिवारलाई एक समारोहका बीच सम्मान गरिएको छ। गुरुडले सात वर्षअधि आफ्नी छोरी अनुकलाको गाउँकै कृष्णकुमार नेपालीसंग विवाह गराएका थिए। अन्तरजातीय विवाहकै कारण समाजबाट तिरस्कृत हुनुपरेका गुरुडले मञ्जबाटै सबैसँग अन्तरजातीय विवाहप्रति सकारात्मक सोच लिन आग्रह पनि गरे। हिजो समाजको मानमर्यादा उल्लङ्घन गर्न्यो भनेर खाप्की खानुपरेको थियो, आज राम्रो काम गर्न्यो भनेर सम्मानित हुन पाउंदा सबै दुख बिसेको छौं। हरिशचन्द्रले भने—‘मान्छे असल हुनुपर्न्यो, जातले ठूलो-सानो कोही हुँदैन।’

गुरुड दम्पतीले आफ्नी छोरी र कृष्णकुमारको प्रेम प्रस्तावलाई समर्थन गर्दै विवाहको स्वीकृति दिएका थिए। यसै अनुकला, कृष्णकुमार, उनका बुबा रामबहादुर र आमा सुकमायालाई पनि त्यस अवसरमा सम्मान गरिएको थियो। उनीहरूलाई आयोजकले अन्तरजातीय विवाहको पक्षमा रही समाजका लागि उल्लेख्य काम गरेको भनी सम्मान गरेका थिए। रूलाई आयोजकले अन्तरजातीय विवाहको पक्षमा रही समाजका लागि उल्लेख्य काम गरेको भनी सम्मान गरेका थिए। ‘बल्ल साँच्चैको विवाह भएजस्तो लागेको छ,’ कृष्णकुमारले भने—‘इमान्दार भए अन्तरजातीय विवाह गर्नेलाई परिवारको सहयोग मिल्दै।’

उनी इलेक्ट्रोनिक सामानका व्यापार गर्दैन् भने अनुकला पनि जागिरे छिन्। अभिभावकको सहयोगले नै आफ्नो जीवन सफल भएको अनुभव सुनाउदै अनुकलाले आव्हान गरिन्—‘अन्तरजातीय विवाह गर्नेहरु परिवार र समाजको माया नपाउंदा अहिले पनि रोएर बाँचेका छन्, सानो र ठूलो जात भनेर हेलाँ नगर्नुस्। तपाईंहरुको माया पाए हामीजस्ताले रोएर बाँचु पर्दैन।’

गरी भगवान् छेऊ गएर वसिन । आफ्नो छेऊ बसेकी सुरजतालाई सम्बोधन गर्दै भगवान् सम्यक सम्बुद्धले भन्नुभयो- “तिमीलाई थाहा छ सुरजता ? पुरुषहरूका लागि सात प्रकारका पत्नीहरू (भार्या) हुन्छन् । ती कुन-कुन भने १) कसाइँ समान २) चोरनी समान ३) आर्या समान ४) आमा समान ५) बहिनी समान ६) साथी (सखी) समान ७) दासी समान हुन्छन् । तिमी भन सुरजता पुरुषहरूका लागि हुने यी सात प्रकारका भार्या (पत्नीहरू) मध्ये तिमी कुन प्रकारकी पत्नी हौं ?”

भगवान्को यस अप्रत्यासित प्रश्नमा विनम्रतापूर्वक सुरजताले भनिन्- “भन्ते ! हजुरले संक्षिप्तरूपमा भन्नुभएको यी कुराहरूको अर्थ मैले राम्ररी बुझन सकिन । भन्ते ! भगवान्ले भन्नुभएको कुरा मैले बुझन सक्ने गरी अर्थसहित उपदेश गरिदिनु भए राम्ररी बुझन सक्ने थिएँ होला ।”

सुरजताको जिज्ञासामा करुणाराखै भगवान् सम्यक सम्बुद्धले भन्नुभयो- “त्यसो भए सुरजता ! मैले भनेको कुरा ध्यानपूर्वक सुन र मनमा राख । म विस्तारपूर्वक भन्न्यु ।” ‘हवस् भन्ते’ भनेर सुरजताले स्वीकृति जनाएपछि भगवान्ले भन्नुभयो-“जो पत्नी प्रदृष्ट-चित्त (खराव चित्त), अर्कालाई हानी पुर्याउने, पर-पुरुषमा आसक्त हुने, पतिको अनादरगर्ने, पैसाले किनिएका वस्तुमै हिसामा उद्दृत रहने स्वभावका पत्नीहरू ‘कसाइनी’ समानका हुन्छन् । २) जो पत्नी पतिले उद्योग, व्यापार खेती आदि गरेर कमाएको पैसा मोजमस्तीमा खर्च गर्दै त्यो ‘चोरनी’ समान हुन्छे । ३) गर्ने

नहुने काम गर्दै हिँडने, अल्सी, धेरै खानुपर्ने, कटु-भाषी, चण्डी, नराम्रो वचन बोल्ने र मुखामुख लाग्ने, उद्योग गर्नेलाई वाधा पुर्याउने यस्ता चरित्रकी स्त्री (पत्नी) ‘आर्या’ (अशिष्ट) समान हुन्छे । ४) सदैव हित चिताउने, आमाले पुत्रको रक्षा गरे जस्तै आफ्नो पतिको रक्षा गर्ने र पतिले दुख गरेर कमाएर ल्याएको धनको संरक्षण गर्ने स्वभावकी पत्नी ‘आमा’ समानकी हुन्छे । ५) जसरी दिदीले भाइलाई माया गर्दै, त्यसरी नै आफ्नो पतिलाई पनि माया गर्ने, पतिको मान, गौरव गर्ने, लज्जाशील पतिको अनुशरण गर्ने स्वभावकी पत्नी ‘दिदी-बहिनी’ समान हुन्छे । ६) धेरै वृषपञ्चि भेटभएकी सखीलाई देख्दा जस्तो खुशी र आनन्दीत हुन्छे आफ्नो पतिलाई देख्दा पनि त्यसरी नै खुशी हुने, आनन्दित हुने, आफ्नो कुलको रक्षा गर्ने, शीलवती, पतिव्रता पत्नी सखी (साथी) समानकी हुन्छे । ७) त्यसैर्गरी पतिले कहिलेकाहीं गाली गर्दा, पिट्दा वा रिसाउँदा पनि कति नरिसाई प्रशन्न चित्तले पतिलाई माया गर्दै त्यस्ती स्त्री (पत्नी) ‘दासी’ समान हुन्छे ।

“सुरजता ! यहाँ भनिएका कसाइनी, चोरनी र आर्या समानकी जुन पत्नीहरूको उल्लेख गरियो ती पत्नीहरू मृत्युपञ्चि नरक प्राप्त गर्ने हुन्छन् । जबकी आमा, बहिनी, सखी र दासी समान पत्नीहरू शील-सदाचारमा रित, संयमी हुनाका कारण मृत्युपश्चात् स्वर्गलोक प्राप्त गर्ने हुन्छन् ।”

उपरोक्त कथनपछि सुरजतातिर फर्केर भगवान्ले मैत्रीपूर्वक भन्नुभयो- “अब भन सुरजता ! पुरुषहरूका लागि हुने यी सात प्रकारका पत्नीहरूमा तिमी कुन प्रकारका पत्नी हौं ?”

भगवान्ले सोध्नु भएको प्रश्नमा सुरजताले विनम्रतापूर्वक हात जोडै भनिन्- “भगवान् मलाई आजदेखि ‘दासी’ समानकी पत्नी भनेर जान्नुहोस् ।”

सुरजताको आत्मनिर्णयपछि भगवान्लगायत उपस्थित मिक्षुसध र गृहस्थहरूले साधुकार गरेर अनुमोदन गरे । (अगुत्तर निकाय ७६.१०)

यस कथनबाट स्पष्ट हुन्छ भगवान् गौतम बुद्धको धर्मकथन कति सरस, सरल र स्पष्ट हुन्छ भन्ने कुरा । भगवान् गौतम बुद्धको धर्मकथन शैलीको यो ऐउटा साधारण प्रस्तुति मात्र हो । यस्ता थुपै जीवनपयोगी उपदेशहरू बौद्ध वाङ्मयमा समेटिएका छन् । हामी नेपालीहरू अझ विशेषगरी हामी बौद्ध है भन्न रुचाउनेहरूले सिद्धार्थ गौतम बुद्ध नेपालमा जन्मेको हो, नेपालीको छोरा हो भनेर आत्मगौरव गर्नेतिर मात्र नलागेर भगवान् गौतम बुद्धले आफ्नो जीवनको ४५ वर्ष समस्त प्राणी मात्रको हित कल्याणका लागि र विश्व शान्तिका लागि जुन धर्म उपदेशित गर्नुभएको छ । ती उपदेशित धर्महरूलाई जनजनसमक्ष पुर्याउन सके त्यही नै सही अर्थमा आत्मगौरव हुनेछ ।

अस्तु !

मर्ना खुल्यो मर्ना खुल्यो

अनुभवी शिक्षक/शिक्षिकाद्वारा अध्यापन
गराइने तपाईंहरूको आफ्नै विद्यालय ग्रीन
भ्याली इङ्गलिश स्कूलमा आफ्ना
नानीहरूको लागि नसरीमा भर्ना
खुल्यो । समयमै आ-आप्नो सिट
सुरक्षित राख्नुहोला ।

प्रिन्सिपल

ग्रीनभ्याली इङ्गलिश स्कूल

सुन्तागल्ली, नरदेवी

फोन : ४२५९७००

आत्मा अमर छ ?

◆ श्रामणेर उत्तम, यांगून

१. परिचय

आत्माको साधारण अर्थ मन, चित्त, हृदय र प्राण हुन्छ । तर वैदिक धर्म अनुसार सत्, चित्त र आनन्द नै आत्माको स्वरूप हो । जब संसारमा मानिसले दुःख, भय, आपत्तिको सामना गर्नुपन्थ्यो, तब उसले एउटा परम सत्ताको कल्पना गर्न पुर्यो । जसलाई आज हामी आत्मा ९क्यगणि संज्ञा दिइरहेका छौं । एउटा मानिसको जीवन जन्म मूल्य र मृत्यु गरी ३ चरणमा विभाजित छन् । मूल्य क्षेत्र, जहाँ मानिसको सम्पर्क जीवनको दूरी छ, त्यसभित्र जब उसले आफूलाई कठिन, असुरक्षितको महसुस गर्दछ, तब कुनै भय विमुक्ति दाताको रजमा आत्माको सत्तालाई कल्पन थाल्दछ । व्यक्तिले कति औं वर्ष लगाएर कमाएको भौतिक सम्पत्ति, तब व्यक्तिलाई आफ्नो उमेरले गिलाह गर्न थाल्दछ, तब ऊ आफ्नो अमरताको अस्तित्वको लागि 'आत्मा' को शरक खोज्न थाल्दछ । वैदिक धर्मअनुसार आत्मा अजर अमर छ, जुन मृत्युपश्चात् पनि रहिरहन्छ । अतः वैदिकवादीहरू परमात्माका रूपमा स्वीकार्दछन् । संसारको नियन्ता र पालनकर्ता यही इश्वर स्वस्थ परमात्मालाई मान्दछन् । गीताका अनुसार आत्मा नित्य, शाश्वत र अमर छ । यसलाई शस्त्रद्वारा काट्न सकिदैन, आगोद्वारा जलाउन सकिदैन, पानीद्वारा विनाश गर्न सकिन्न, हावाले शोषण गर्न सक्तैन । शरीरको विनाश नै किन नहोस् तर आत्मा सनातन, पूरातन एव नित्य छ ।

वर्तमान समयमा पनि आजका वैदिकवादीहरू परमात्मालाई ठूलो महत्वपूर्ण इश्वरीय सत्ताका रूपमा मान्दछन् । उनीहरूको मतअनुसार प्रत्येक मानिसभित्र आत्मा रहेको हुन्छ । शरीर अनित्य छ, अतः मानिसको मृत्युपश्चात् शरीरको अस्तित्व मर्दछ, तर आत्मा भने मर्दैन ।

२. बुद्धको दृष्टिमा आत्मा :

बुद्धको अको संज्ञा तथागत पनि हो । यो एउटा विशेषकात्मक संज्ञा हो । आचार्य बुद्धघोषले बुद्धलाई 'तथागत' कहलाउनुमा आठ कारकहरूबाटे "सुमंगल विलासिनी" (दिघ निकाय अट्कथा) मा उल्लेख गरेका छन् तर साधारण अर्थमा तथाथतको अर्थ तथता (सत्यता)+आगत (साक्षात्कार) =सत्यताको साक्षात्कार गरिसकेको व्यक्ति भने बुझिन्छ । अतः उहाँले पनि सत्यलाई पाइसक्नु भएकोले उहाँलाई "तथागत" पनि भनिन्छ ।

उहाँले आफ्नो प्रमुख सिद्धान्तका रूपमा वैदिकवादको सत्,

धित् र आनन्दका सिद्धान्तसँग विल्कुल भिन्न विपरित अनित्य, दुःख र अनात्मवारे बताउनुभयो । यी मध्ये अहिले प्रसङ्ग सान्दर्भिक अनात्मवाद विषयतर्फ मोड्डा उचित होला । "बुद्ध आत्मालाई मान्नु हुन्न" यो सिद्धान्त, धारका उहाँको प्रमुख विशेषता हो । हरेक धर्मका प्रवर्तकले आत्माप्रति आफ्नो सकारात्मक र सहमतीर्ण भनाई पोखेका छन् तर यी प्रवर्तकहरूमध्ये बुद्ध भने नितान्त एकी देखिन्छ । त्यसले आजसम्म बुद्ध अपावादको विषय र एउटा आश्चर्यको विषय पनि भइदिनु भएको छ ।

उहाँको अनुसार आत्मा विषयमा कल्पना गर्नु कुनै कल्पित सुन्दरीसँग प्रेम गर्नु जस्तै हो । आत्माप्रति विश्वास राख्न व्यक्तिको मूर्खयाई हो र स्वाभावतः परावलम्बनको अर्को उदाहरण पनि हो । बुद्ध आत्माको नित्य, शाश्वत, अमरतालाई स्वीकार्नु हुन्न । किनकी उहाँ अनित्यवादी पनि हुनुहुन्छ, "सब्बे धम्मा अनिच्छा" अर्थात् सबै धर्म (प्रकृति) अनित्य छन् । लाई उहाँ मनन् गर्नुहुन्छ । वैदिकवादीले नित्य, शाश्वत अमर ठानेको 'आत्मा' सत्तालाई बुद्ध अनित्य भन्नुहुन्छ । जुन वैदिकवादको ठीक विपरित कुरा हुन आउँदछ । उहाँले परमात्माको विषयमा फगत बकवास गरी जनतालाई अंग्रीमा रूमलिने काम गर्नुभएन । त्यसको सट्टामा उहाँले मनको अगुवापन बताउनु भई यो हाम्रो संसार चक्रको सिलसिलाको प्रमुख हेतु-अविद्यालाई बताउनुभएको छ । जुन मनसँग सम्बन्धित छ । अतः उहाँले विमुक्तिको मार्गामा जान सर्वप्रथम अविद्याको नाश गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिनुहुन्छ । उहाँ इश्वरको कुनै सत्ता, स्वरूपमा पनि विश्वास गर्नु हुन्न । यी सबै तुच्छ विषय वस्तुका रूपमा उहाँ लिनुहुन्छ । यदि मानिस दुःखबाट मुक्ति चाहन्छ भने डाक चाहन्छ भने पानीको प्यास लागेको व्यक्तिले जसरी आफै पानी पिउपर्छ, बुद्ध त एउटा मार्गदर्शकसम्म भइदिन सक्छ, तर पिउनु त आफैलाई छ यसको बदला बुद्ध स्वयंले नै पानी पिलाई दिन भने सक्तैन । यसबाट हामी जान्न सक्छौं कि बुद्ध एक आत्मवादी हो आत्मावादी होइन ।

अतः बुद्धले आफ्नो जीवन कालमा भन्नुभएको छ, धेरै पटक कि "अप्प दीपे भव" अर्थात् "आफ्नो ज्योति आफै बन्" यो भनाई कसै कसैलाई अमिलो, तीतो, खल्लो लाग्न सक्छ कि जो मन्दिर, विहार, यज्ञ, होम, चर्च, पाठ-पूजा गर्दै हिँडै आफूलाई स्वयं धार्मिक सम्फन्न, जो इश्वर अवतार, सन्त, आत्मा, परमात्मा आदिमा आस्था राख्दछन् वास्तवमा सच्चा

गुरुको काम कर्तव्य भन्ने मार्ग दर्शन सिवाय अरु होइन । गुरुको आवश्यकताको प्रश्नको उत्तरमा हाम्रो निद्रा गहिरो छ, हामीलाई उठाउन कसैको सहायता पर्छ यस अर्थमा गुरुको आवश्यकता छ, तर यस अर्थमा छैन कि हामी उठन कसैको सहायता चाहिन्छ तर नउठाइकन त हामी सधै निद्रामै हुनेछौं । अतः गुरु त एउटा घडी हो काम त आफैले गर्नुद्ध । उहाँ कसैलाई वैशाखी (लौरा) को सहारा दिन चाहनु हुन्न, यदि कोही कसैको वैशाखी बिन दिन्छ त उसले त्यसलाई लंगडो बनाइ दिन्छ । व्यक्ति विरामी भएको छ । उसको सहाराले निरोगीले औषधी ख्वाई दिएर काम लाग्दैन, रोग निर्मूल गर्न त रोगीस्वयंले औषधी खानुपर्छ । यदि हो बुद्धको आत्मवाद विषयको विचार । उनको धर्ममा आत्मावादी (परावलम्बी) लाई स्थान छ त । अतः आत्मावादी परावलम्बी, परजीवी हो भने आत्मवादी स्वतन्त्र, मालिक र स्वावलम्बीपन हो ।

३. आत्मा अमरत्वबारे विभिन्न आलोचना तथा तर्कहरू :

माथि उल्लेखित बुद्धको आत्माप्रतिको आफ्नो विचार जस्तै विभिन्न सम्प्रदाय, धर्म, दार्शनिक, आलोचकहरूले पनि आत्मालाई अमर तत्वका रूपमा स्वीकार्न खोजेका छैनन् । यस विषयमा उनीहरूले आ-आफै राय पेश गरेका छन् । हेरौ उनीहरूको राय तथा आलोचनाहरू :

(क) जसको प्रारम्भ छ त्यसको अन्त पनि हुन्छ । यो प्राकृतिक नियको आधारमा केही व्यक्ति आत्मा अमरत्वको विषयमा खण्डन गर्नुन् । उनीहरूको अनुसार आत्माको प्रारम्भ (Start) भएको भए निश्चय पनि त्यसको अन्त (End) पनि हुनुपर्दछ । (यो कारक कार्यसँग सम्बन्धित आलोचना देखिन्छ ।)

(ख) आत्माको अमरत्वको विषयमा वैज्ञानिकहरूको अविश्वास : विज्ञान एउटा 'के' ?, 'किन' ? र 'कसरी' ? को प्रश्नात्मक साधनद्वारा कुनै पनि तथ्यलाई प्रमाणित नगरीकन फगत स्वीकार गर्न खोज्दैन । अतः विज्ञानको आधारमा आत्माको अमरत्व प्रमाणित गर्न सकिदैन । विज्ञान प्रमाण बिनाको तथ्यलाई स्वीकार गर्दैन । अतः वैज्ञानिक आत्माको अमरताप्रति स्वीकारोक्ति राय राख्दैन ।

(ग) आत्मालाई प्रत्यक्ष अनुभव गर्न सकिदैन ।

कोही आलोचकहरूको भनाई छ कि आत्माको प्रत्यक्ष दर्शन गर्न सकिदैन, अतः त्यसलाई वास्तविक या सत्य भनेर भन्न सकिदैन ।

(घ) यदि आत्मालाई अमर मान्ने हो भने त स्थान अभाव हुनेछ :

आत्मा अमरत्वको खण्डनमा यो तर्क प्रस्तुत गरिएको छ कि यदि आत्मा अमर हुन्छ र त्यसलाई विश्वमा रहनका

लागि ठाउंको अभाव हुन्छ । अतः आत्मा अमर छैन ।

(ड) आत्मा अमरताको भावना स्वार्थमा आधारित भएको कारण मिथ्या हो ।

कोही मानवतावादी विचारक आत्मा अमरत्वको इच्छालाई स्वार्थपूर्ण भन्ने गर्दछन् । किनकी मानिस आफ्नो स्वार्थमा आएर अमर हुने चाहना गर्दछन् । यस भावनामा कुनै ठोस वास्तविकता छैन । यो नितान्त मिथ्या र भ्रम पूर्ण छ ।

४. आत्मा नै छैन भने अमर कसरी हुन्छ ? :

बौद्ध दर्शनका आधारमा तर्क र प्रमाण भर्खर हामीले माथि विभिन्न प्रकारको आत्माप्रतिको आलोचना तथा रायहरू बुझ्यै अब बुद्धको वास्तविक दृष्टिमा आखिर आत्मा के हो ? यो जान्न 'मिलिन्द-प्रश्न' बौद्ध ग्रन्थअन्तर्गत रहेको आत्मा सम्बन्धी विषयवस्तुलाई अधि बढाउन चाहन्छु कि आत्मा नै छैन भन्ने हरेकको मनले बुझन सकोस् । यो संवाद अनि हृदयदर्शी छ र एकदम सत्य तथ्यपूर्ण छ । यो संवाद पढिसकेपछि हामी यो निस्कर्षमा पुऱ्छौं कि आत्मा नै छैन भने आत्माको अमरताको कुरा वक्तास मात्र हो । गम्भीर प्रश्नका सोधनीकर्ता राजा मिलिन्द र गम्भीर प्रश्नका उत्तर दाता, भन्ते (मिक्ष) नागसेन हुनुहुन्छ । नागसेन भन्तेको चतुर्याई पूर्व सान्दर्भिक, सरस उत्तरले जो कोहीलाई पनि अन्तमा आत्मा छैन भन्न त करै लाग्छ ।

राजा मिलिन्द यसरी सोध्नन् : भन्ते ! कर्मवाट संस्कार बन्द्ध र संस्कार अनुसार नै जन्म हुन्छ । त यी सबैका कुराको जाता, अनि आफूले गरेको कर्मको संस्कार यस्तो भएको कारण यस्तो जन्म लिनेछु भन्ने चाल पाउने कुनै जाता छ, कि छैन ? प्रश्नको उत्तरमा भन्ते नागसेन भन्नुहुन्छ महाराज ! तपाईंको विचारमा त्यस्तो कुनै जाता भए त्यो को होला त ? उहाँ प्रश्नमाथि प्रश्न गर्नुहुन्छ । भन्ते ! हामी यो कोठामा बसी यहाँका भयालहरूमध्ये पूर्व, पश्चिम, उत्तर दक्षिण जुन दिशातिरको भयालबाट हेर्न चाहन्छै त्यति नै भयालबाट हेर्न सक्छौं । त्यसै हाम्रो शरीरभित्र बसी हाम्रो आँखाबाट हेर्न सक्ने, कानबाट सुन्न सक्ने, नाकबाट सुन्धन सक्ने, मनबाट धाहा पाउन सक्ने, शरीरबाट स्पर्श गर्न सक्ने जुन जीव छ, त्यसैलाई म उपरोक्त सबै कुराको जाता हो भनि सम्भन्द्यु । "जसरी यो कोठामा बसी, हामीले यो कोठाको पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण जुनसुकै दिशाको भयालबाट पनि यस कोठाको बाहिर भएका बस्तुहरूलाई देख्न सक्नेछौं । त्यसरी नै हाम्रो शरीरभित्र वस्ने भनाउंदो त्यो जीवले पनि हाम्रो शरीरमा भएका आँखा, कान, नाक, जिङ्गो आदि जुनसुकै इन्द्रियद्वारा पनि वस्तुलाई हेर्न सुन्धन सक्नु पर्दछ । जुनसुकै इन्द्रियद्वारा पनि गन्ध सुन्धन, स्वाद लिन सक्नु पर्दछ । होइन त महाराज ? " त्यसो त कहाँ हुन सक्ना र भन्ने । महाराज तपाईं किन आफ्नो कुरा आफै काट्नु हुन्छ । जब त्यो जीव कानको सद्वामा नाकबाट

सन्न सक्तैन, जिब्रोको सद्गमा आँखावाट स्वाद चाल्न सक्तैन भने उसको अलग अलग अस्तित्व उसको वशका कुराहरू नभई, उल्टो त्यो जीव भनाउँदा चाहिँ यो इन्द्रियहरूको वशमा रहने प्रमाणित भयो होइन त महाराज ?

“फेरि अर्को कुरा के छ भने, महाराज ! जसरी ती भ्यालहरूलाई अहिले भन्दा ठूलो पारी दिनाले अहिले छेकिएर रहेका वस्तुहरू पनि देखिने हुन्छ, ती भित्ताहरू कोरिदिनाले भित्ता हुँदा नसुनिने भित्ता पारिका स्वर पनि सुनिने हुन्छ, त्यसरी नै अहिलेका हाम्रा आँखा, कान, जिब्रो, नाक आदि इन्द्रियहरूलाई पनि ठूलो भरिदिँदा त भन्न बढी पहिलेभन्दा देख्न, सुन्न, स्वाद लिन, सुंघ सक्नुपर्ने हो, त्यो जीवले यदि शरीरभित्र साँच्चकै कुनै त्यस्तो जीवात्मा भइदिएको भए । तर यथार्थमा यस्तो कदापि हुैन । त्यसबाट पनि हामी निष्कर्षमा पुन सक्छौं कि, हाम्रो शरीरभित्र त्यस्तो कुनै जीव या अत्मा छैन । मिलिन्द राजाको मुहारमा असन्तुष्टता देखेपछि उहाँ फेरि सम्झाउन थाल्नुहुन्छ । “महाराज ! तपाईंमा रहेको जुन आत्मावादी धारणा छ, त्यो अन्धविश्वास सिवाय अरु होइन भन्ने कुरा अर्फ स्पष्ट गर्न फेरि अर्को एउटा सोधनी गरैदैछु । सवाल यस्तो छ “महाराज ! यदि त्यो दिन नामको सल्लाहकार त्यो बाहिर ढाकैनेर गएर उभियो भने के तपाईंले उनलाई चिन्न सक्नु होला ?” त्यति टाढासम्म त पहिलेदेखि चिनाजानेको भरमा अन्दाजमै चिन्न सक्छु । ” “यदि त्यो त्यहाँबाट यो कोठाभित्र आएर तपाईंको सामुन्ने उभिन आएमा नि ?” त्यसबेला त म प्रस्तै चिनूला भन्ते !” “ठिक छ अब हामी त्यो शरीरको त्यो जीवावारे कुरा गढ्छौ । यो शरीरभित्रको त्यो जीवले जिब्रोको माध्यम गरी चीजबीजहरूको स्वाद लिन्छ र ती मध्ये यो तीतो, यो पीरो, यो गुलियो, यो तरो आदि भनी थाहा पाउँछ, होइन र ?” “हो भन्ते ! त्यसो भए ती चीजबीजहरू जम्मै पेटभित्र पुरोपछि पनि त्यो जीवले ती चीजबीजहरूमध्ये यो पीरो, यो अमिलो, यो तरो, यो गुलियो आदि भनेर थाहा पाउनुपर्छ, र भन्न स्पष्टसँग थाहा पाउनुपर्छ, होइन त ?” “होइन भन्ते ! पेटमा पुरोपछि त कसरी

स्वाद थाहा पाउनु र कत्ति पनि पाउने छैन । “लौ महाराज ! तपाईं फेरि आफ्नो कुरा आफै काट्दै हुनुहुन्छ । यदि शरीरभित्र त्यस्तो कुनै जीव छ र त्यो जीवले उदेखि टाढा मुखमा भएको कुनै पिरो चीजलाई त्यो चीज पिरो छ भनी थाहा पाउन सक्छ त फेरि त्यही चीज पेटभित्र त्यो जीवदेखि धेरै नजिक पुगदा त भन्न किन कत्ति पनि स्वाद नपाउनु नि ?”

“महाराज, शरीरभित्र कुनै जीव छ भन्ने जुन धारणा छ, त्यो कत्तिको मिथ्यापूर्ण छ भन्ने कुरा अब तपाईंले केही केही त बभन्न भयो नै होला । यो कुरालाई अर्फ प्रस्त पार्न खातिर म अफै एउटा उदाहरण दिईदैछु । महाराज ! हामीले कुनै एक जना व्यक्तिको मुख र आँख मजासँग बन्द गरी उसलाई एउटा ठूलो भाँडोमा जम्मा गरिएको महमा चुलुम्ब डुवाई दिउँ । एकछिनपछि त्यसरी महभित्र डुवाइसकेपछि उसलाई त्यहाँबाट भिकौं र उसँग प्रश्न गरौं कि- उसलाई भर्खर के मा डुवाइएको थियो भनेर । तर उसले ठम्याउन सक्तैन, गुलियो कि, अमिलो या आदि आदि । दिन दिनको व्यवहारले हामीलाई के बताइरहेको छ भने त्यो मान्छे अवश्य पनि सही उत्तर दिनमा समर्थ हुने छैन । कारण जुन महमा उसलाई डुवाइएको थियो त्यति बेला उसको मुख बन्द थियो र जिब्रोसँग त्यो चीजको सम्पर्क नै हुन पाएन, र मुखभित्रको जिब्रो बाहेक अन्य इन्द्रियहरूमा स्वाद ग्रहण गर्नसक्ने कुनै क्षमता नै छैन । “महाराज ! यो प्रयोगात्मक उदाहरण यदि तपाईं हेतु चाहनु हुन्छ भने अहिले नै गराई हेतु सक्नु हुन्छ । त्यस प्रयोगबाट यो कुरा तथ्य खोलिदिन्छ, कि वास्तवमा यहाँ त्यस्तो कुनै जीव छैन, आत्मा छैन । अन्धविश्वासमा रही त्यसप्रकारको जीवको कल्पनामाथि विश्वास गर्नु अविद्या सिवाय अरु होइन ।”

“भन्ते ! म मूर्खहरूभै एकोहोरो तवरले अनावश्यक बकवास गरिरहन चाहन्न । म यसबारे तथ्य कुरो बुझ्ने प्रयासमा छु । कृपयासाथ यही कुरा सम्झाउने प्रयत्न गर्नुहोस् । “तत्पश्चात् भन्ते नागरेन गम्भीर भावमा वास्तविकता उदार्घन्त् यसरी “महाराज ! जसरी कुनै दुई वस्तु आपसमा जुध्नाले आवाजको

Peace of the world is based on peace in the family

World Distribution Nepal Pvt. Ltd.

P.O. Box : 11291, Siddhi Bhawan, Kathmandu, Nepal

Tel : 4243706, 4246234, 4255088, 4263600, Fax : 977-1-4243726,

E-mail: bishwa@ccnep.com.np

उत्पत्ति हुन्छ- त्यसरी नै हाम्रो शरीरमा भएको एकरूप (इन्द्रियमध्ये एक) ले बाह्य संसारमा भएको कुनै अर्को रूपसँग ठक्कर खाएपछि त्यहि अनुरूपको विज्ञानको उत्पत्ति हुन्छ। उदाहरणको लागि : आँखा+दृश्य+चित्त = चक्षुविज्ञान, त्यसै जिज्ञो+स्वादिलो चीज+चित्त = रस विज्ञान, नाक+गन्ध+चित्त = घाणविज्ञान आदि। यहाँ हाम्रो शरीरको आँखा, कान आदिलाई हाम्रो शरीरको रूप भनिन्छ, र वस्तु आबाज आदिलाई बाह्य संसारको रूप भनिन्छ। यी भित्री र बाह्य रूप दुवै भौतिक तत्वहरू हुन्। यिनीहरू स्थूल छन्। यी दुई किसिमका भौतिक तत्वहरूको ठक्कर, संयोगबाट उत्पन्न हुने विज्ञान याने चित्तलाई नाम भनिन्छ। यो अति सुक्ष्म अनि चञ्चल पनि छ। भित्री रूप र बाह्य रूपको ठक्करबाट नाम उत्पन्न भएपछि त्यो नामले पनि उपरोक्त रूपहरूसँग एकसाथ ठक्कर खान्छ। यसरी भित्री रूप+बाहिरी रूप+थाहा पाउने विज्ञानको त्रिक सन्निपातको अवस्थालाई नै स्पर्श भनिन्छ। स्पर्श भइसकेपछि वेदना शुरू हुन्छ। यदि स्पर्श नभएको भए वेदना शुरू हुन्नेथ्यो। स्पर्श भइसकेपछि त्यो स्पर्शले चित्तमा, सुखमय, दुखमय या तट्ठमयको प्रतिक्रियात्म भावको अनुभूति गराउँछ, जन्माउँछ र त्यहि नै वेदना हो।

यी वेदनाहरू भएपछि, तृष्णा पैदा हुन्छ। तृष्णा भएपछि त्यस तृष्णा (चाहना) लाई पूर्ति गर्न तर्फ कसिसएर लागिन्छ। तृष्णा पूरा नगरी नहुने अवस्थालाई नै उपादान भनिन्छ। उपादानको अवस्थामा पुगेपछि कुनै मनपर्ने किसिमको तृष्णा भएमा त्यसलाई पाउन खोजिन्छ, मन नपर्ने तृष्णा भए त्यसैबाट छुटकारा पाउन खोजिन्छ, र समान किसिमको तृष्णा भए त्यतिकै रहन दिइन्छ। यी सबै नै उपादान हुन्। तृष्णा उपादानमा परिवर्तन भएपछि, कर्म गरिन्छ। कर्म हाम्रो काय, वाक र चित्त यी तीनै तहबाट गर्न सकिन्छ। अहिले हामीले गरिरहेका कर्महरू जस्तै पढ्ने, सुन्ने, खाने, सुन्ने आदि पनि एक एकवटा तृष्णाहरूबाट उपादानमा परिवर्तन भई आइरहेका छन्। यसरी कर्महरू गर्न थालिसकेपछिको अवस्थालाई भव भनिन्छ। यो भव जीवनको हरेक क्षणमा नै चलिरहेकै छ। अतः यस्तो जीवनको पूरा अवस्था नै भव हुने भयो र भवमै निरन्तर घुमिरहने भएकाले यस संसारलाई भवचक भनिएको हो। अतः यहाँ त्यस्तो कुनै जीवात्मा, परमात्मा छैन, कि जसले यो सम्पूर्ण भवचकको सृष्टि, सञ्चालन विनाश (नियन्त्रक) गर्ने अथवा जानकारी लिइरहने अभिभारा बोकेको होस्।

अब त हामी स्वयं निष्कर्षमा पुग्न सक्छौं कि “आत्मा अमर छ ?!” यदि यहाँ कुनै आत्मा भइदिएको भए भर्खर केही अनुच्छेद अगाडि उल्लेखित उदाहरण जस्तै एउटा निःसन्तान आमाले बच्चा पाउन सक्नुपर्यो, कुनै दुघटना हुनु पूर्व नै हामीले थाहा पाई सक्नुपर्यो, निद्रामा पनि जागृत रहन सक्नुपर्यो, भविष्यका गर्भमा रहेका कुराहरूलाई पूर्व जानकारीका रूपमा जान्न सक्नुपर्यो, रोग नलारनु पर्यो, आफूले चिताएको कुरा पूर्ति

हुनुपर्यो, तर आखिर यी सबै कदापि किञ्चित पनि हुन सक्तैन। कारणका रूपमा पनि हामीले मिलिन्द भन्तेको उत्तरमा नै भनिसक्छौं कि यो हामी बाचिरहेको संसार भवचक हो। अविद्याकै कारण हामी संस्कार बनाउँछौं, संस्कारले विज्ञान, विज्ञानले नामरूप, नामरूपले षडांयतन, षडायतनले स्पर्श, स्पर्शले वेदना, वेदनाले तृष्णा, तृष्णाले उपादान, उपादानले भव, भवले जाति, जातिले जराव्याधि मरण। यो प्रतित्य समुत्पाद यानि द्वादस निदान (12 causes) कै कारणले यो सबै भवचकको सृष्टि सञ्चालन र विनाश (नियन्त्रण) भइरहेको छ यसको बदलामा यहाँ अरु कुनै इश्वरीय जीवात्मा अथवा परमात्मा छैन, जसले यी सम्पूर्ण अभिभारा बोकेको होस्। अन्तमा आत्मा नै छैन भने अब तपाईं स्वयं यो प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् कि “आत्मा अमर छ ?!” भवतू सब्ब मंगल !

रान्दर्भ पुरतक तथा लेखहरू

- धर्मदर्शन परिचय : डा. हृदयनारायण मिश्र, एम.ए. (दर्शन तथा मनोविज्ञान) नवौ संस्करण १९९३, इलाहाबाद।
- मिलिन्द प्रश्न : रूपान्तक : मोतिकाजी शाक्य, ध.बौ.अ.गो.न:घर
- बुद्ध और बौद्ध साधक : भरतसिंह उपाध्याय, जैन कलेज, बडीत
- द्वादश निदान: आ.श्रीधरराणा (आनन्दभूमि वर्ष ३१ अंक ७ कात्तिक पृष्ठमा)
- आपनो दीयो आफै बन : ओशो रजनीश अनु. कृष्ण देशार (धर्मचक्र बौ.मा.वर्ष ७, अंक ८ माघ ०६०)

पाप कर्म कहिल्यै नगर्नु ।

पुण्य गर्दै जानु ।

**आपूनो (मन) चित्तलाई शुद्ध गर्नु
यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।**

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल।
फोन नं: ४२२५६२५, ४२४४१७३, फायरक्स: ४२२१८५५
ईमेल: vmtautoparts@wlink.com.np

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि
गाडिका पार्ट्सहरू को लागि सम्पर्क गर्नुहोस्।

कर्म र प्रतिफल

- श्रामणेर नागित

कक्षा - ७

विश्व शान्ति विहार
मीनभवन, काठमाडौं ।

मानिसको जीवनमा आ-आफूमा भरपर्ने कुरा एउटा कर्म र अर्को त्यसको प्रतिफल हो भन्ने बुझिन्छ । जो मानिसले आफूले गरेको कर्मलाई सजिलैसँग बुझन सक्छ त्यो मानिस नै पछि गएर एक महान् व्यक्तिको रूपमा चिनिन सक्छ । मनुष्य जीवनमा यदि कुनै पनि मानिसले खराब कार्य गरेवापत उसले पछि त्यसको प्रतिफल पनि खराबसँग नै भोग गर्नुपर्ने हुन्छ । हाम्रो यस संसारमा जिति पनि मानिसहरू छन् ती सबैले कुनै न कुनै असल काम वा कुशल कार्य गरिआएकोले यस्तो मनुष्य जन्म लिन पाएका हुन् । अर्को कुरा हाम्रो देश नेपाल र अन्तर्राष्ट्रिय स्थाति प्राप्त देशहरूमा जिति पनि बौद्धमार्गीहरू वा भिक्षु, श्रामणेरहरू छन् ती सबैले अधिल्लो जन्ममा शुभ कुशल कार्य गरिआएकाले अहिले यस्तो शुद्ध चिवर धारण गर्नु पनि एक भाग्यमानीको कारणले जस्तो हामीलाई लागेको जस्तो हुन्छ । हामीले यस मनुष्य जीवनमा जिति पनि असल कार्य र जिति पनि खराब काम गरेको छ, त्यसको प्रतिफल र विपाक हामीले पुनः अर्को जन्ममा उत्पन्न हुई भोग गर्नुपर्ने हुन्छ । अहिले हामीले सुनिराखेका छौं होला त्यस्तो वर्मा देशमा विभिन्न पूर्वजन्मका बारेमा थाहा पाउने मानिसहरू छन्, र विभिन्न खराब कामको विपाक भोगिराखेका खबर हामीले सुनिराखेका छौं । मानिसले आफ्नो जीवनमा अकुशल कार्य नगर्नु नै वेश हुन्छ । तर वर्तमान आधुनिक युगमा आएर कुनै न कुनै कारणबाट कुनै न कुनै अकुशल कर्म त अवश्य नै भैहान्छ । तर त्यस्तो अकुशल कामलाई हामीले बैलैमा त्याग गर्नु नै सबैभन्दा उत्तम कार्य हो । हामीले आफ्नो देशमा बसेर बुद्धाशासनको लागि केही कुशल कार्यहरू गर्दै जान् नितान्त आवश्यक छ । तर पनि त्यस्तो कुनै असल काम नगरी देशमा सबैको भार बनेर, देशको अमूल्य अन्न खाएर बस्नेहरूलाई भगवान्‌ले गाथाद्वारा यसरी भन्नुभएको छ-

सेययो अयोगुलो भुतो-ततो अग्गासिखू'पमो ।

यज्चे भुञ्जेय्य दुस्सिलो-रट्टिपिण्डं असञ्चतो ॥

अर्थात्- असंयमी दुराचारी भै देशको अन्न खानुभन्दा आगो भै रातो तातेको फलामको डल्लो खानु बेसछ ।

हामी मानिसले आफ्नो जीवनमा केही न केही बेला भूल त अवश्य नै गरेको हुन्छ, तर पनि त्यस भूललाई फक्कर नहेरी

त्यसलाई सच्याउनेतर्फ वास्ता गरिएन भने त्यो भूलले नै मानिसलाई दूलो असर पार्दछ । तर त्यो भूललाई हामीले बैलैमा सच्याएमा जीवनमा कुनै पनि असर पर्न सक्दैन । आफूले गरेको अकुशल कर्मले गर्दा आफ्ना ज्ञातिबन्धु, मित्र र स-परिवारलाई नै असर पर्न सक्दछ । यदि कुनै पनि व्यक्तिले आफूले गरेको नराम्रो काम आफूले हो भनेर स्वीकार नगरी त्यसको दोष निर्दोषी व्यक्तिलाई लगाएको खण्डमा त्यो व्यक्ति मुख्य व्यक्ति हो । यदि त्यो व्यक्तिले गरेको खराब कामलाई सबैले थाहा पायो भने ऊ लगायत सम्पूर्ण आफ्ना ज्ञातिबन्धुलाई नराम्रो असर पर्न जान्छ । यस्तो अकुशल कार्यको कारणले गर्दा उसले पछिल्लो जन्ममा नराम्रो विपाकभोगी उत्पन्न हुनुपर्ने अवस्था आइपर्छ । बैलैमा त्यस्तो भूल स्वीकार गरेको खण्डमा उसलाई एकपल्टको लागि त अवश्य नै उसको भूल स्वीकार गरिन्थ्यो होला । त्यसैले यस्तो कुनै पनि भूल हामीले पनि गरेको भए त्यसलाई बैलैमा सुधार्नु नै हाम्रो कर्तव्य हो । यदि नबुझी र नजानी नराम्रो भूल हुन गएमा उसलाई केही पनि हुँदैन तर थाहा भएर पनि त्यस्तो काम गर्दै भने उसलाई त्यसको परिणाम भोग गर्नुपर्ने अवस्था आउँछ अनि एउटा कुरा छ जो मानिस विद्वान छ, त्यसले म विद्वान हुँ भनेर घमण्ड देखाउँछ, भने यो विद्वान नभई मुख्य हो । तर उसले विद्वान भएर कसैलाई घमण्ड देखाउँदैन र जिदी गर्दैनन् भने त्यस्तो मानिसलाई विद्वानको रूपमा चिन्न सकिन्छ । भनिन्छ-

यो बालो मञ्चति बाल्यं-पण्डितोवापि तेन सो ।

बालो च पण्डितमानी-स'वे बालोति वृच्छति ॥

अर्थात्- आफ्नो मूर्खतालाई चिन्नसक्ने मानिस

नै पण्डित कहलाउँछ, मूर्ख भइक्न पनि म

पण्डित हुँ भन्छ भने त्यस्तालाई मूर्खको

रूपमा चिन्न सक्दै ।

यदि कुनै पनि व्यक्तिले पूर्व जन्ममा वा अधिल्लो जन्ममा कुनै पनि असल कुशल कार्य गरिआएका र फेरि यो जन्ममा जन्मदा पनि हामीलाई प्रज्ञा लाभ भएको कुरा पनि थाहा हुन सक्छ । प्रज्ञावानको सत्संगात र सेवन गर्ने व्यक्तिहरू भरण भई पुनः मनुष्य जन्म लिएमा विशाल प्रज्ञावान हुन्छ भन्ने कुरासहित सम्बन्धित विषयमा केही कुरा तल उल्लेख गरिएको छ ।

भगवान् बुद्धको महापुरुष हुने ३२ लक्षणहरू मध्येमा "मुलायम छाला, मासु, भई शरीरमा धुलो, मैला नटाँसिने हुन्छ" भन्ने पनि एउटा लक्षण समावेश गरिआएको छ । यस प्रकारको लक्षणधारी गृहस्थी भएर बसेमा चक्रवर्ती राजा हुन सक्छ र गृहत्याग गरेर गएको खण्डमा प्रज्ञावान बुद्ध हुन्छ अनि लौकिक मनुष्यमध्ये सबैभन्दा प्रज्ञावान हुन्छ । हामीले यी कुराचाट प्रेरणा लिई केही कुशल कार्य गरेर आफ्नो चरित्रमा सुधार ल्याएर जीवनलाई सुखमय बनाउन सकिन्छ भन्ने कुरामा कुनै प्रकारको सन्देह गर्नुपर्ने छैन । त्यसैले हामी पनि राम्रो कुशल कार्य गर्नेतर्फ लागौ ।

Buddhism – my view

- Saraswati Shakya,

- Sangharam Bauddha Pariyatti Shiksha (5 class)

How would you have called a pen if it was not named a pen? I guess an umbrella or pointer the planed we like earth the place where we live home. It's easy to get used to with humans, rules, regulation. Find something, follow your nose, there you'll reach.

People who wish to write are called writers. Who wish to cook are chiefs and so on. People who believe the saying of non-violence, truth of life, humans' sufferings, reason for sufferings. The eight fold path. Way to treat people and the perspective to look at the world, facing it and handing it carefully with non violence and without treachery. The philosophy founded by the prince of Kapilavastu prince Siddhartha Gautam who went through traumas and stress while facing the bitter truth, the universal truth of being born selfless, in the cruel hands of nature, born to get older one day, getting old to face the stressful pain of being diseased and finally one day to die.

People getting into the boots of Siddhartha Gautam eminently known worldwide as the Buddha- the enlightened one, that one can end sufferings and attain the Nirvana- Total peace after ones soul leaves the body and never has to gain rebirth again. With all this truth, who says Buddha is a God? Who says Buddhism is a religion? You know and I do too Bud-

dha was a Prince of Kapilavastu. Gods don't live in the world, they are considered up above, as heard in "Heaven". But what is so unusual about Buddha? There should be something that people consider him a ray of sunshine moreover as a God. Indeed his way of looking at things, the way of learning, and realizing things, Visualizing aspects, nevertheless being a pure human with all the humanly deeds. We respect him, honor him and worship his saying, follow his solution. When you follow his path, you don't have to sprinkle rice grains to his idol neither you have to put like on his forehead. Simply you can fill his alms bowl with some food so that he is believed to be fed. As Buddha said you should always eat adequate food, wear clothes that cover your body.

As per Buddhism is concerned, you read a particular writers book, choose different faculty. If you think the Buddha and his philosophy can bring changes in you life and daily belief, you surely can follow him and his philosophy, Buddhism.

Always speak the truth, not to harm any living creatures, not getting into idiotic methods of getting peace through narcotics, having good mind and perspective of looking at others and not taking away things that aren't yours are the basic principles of Buddhism, the Panchashila- To begin a healthy living with high thinking.

Let us not go underhand, once is a blue moon we have this opportunity. Let us realize what Siddhartha went through to put together what he has given us. In a nutshell as you plant a tree you don't think of yourself but others who can utilize the tree. Let us keep is mind his view and get on to our toes, but remember "don't start- with the wrong foot."

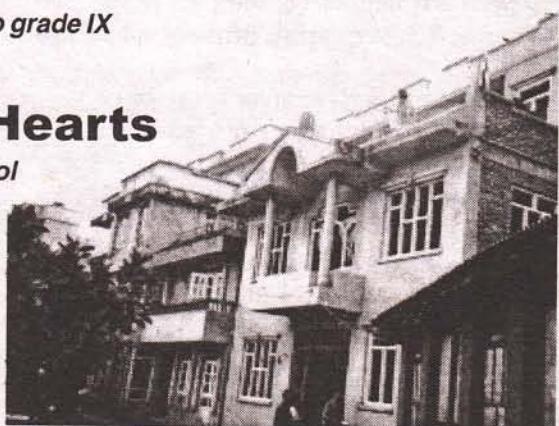
Admission Open !!!

Admission granted from Montessori to grade IX

Academy of Sacred Hearts

*English Medium Boarding School
(Govt. Regd. Pvt. Ltd.)*

*Chhetrapati, Dhalko, Kathmandu
Tel: 4263048 Fax: 977-1-4265954
E-mail: asacredheart@yahoo.com*

विध्वालाई रातो पहिरन

पतिको मृत्युपछि महिलाले रातो कपडा र चुरा-पोते लगाउन हुँदैन भन्ने मान्यतालाई गलत संस्कार भन्दै नवलपरासी, गैडाकोटका महिलाहरूले रातो वस्त्र पहिरिएर चुनौती दिएका छन् । हालै गैडाकोट गाविसको कार्यालयको प्राङ्गणमा आयोजित एक भव्य समारोहमा ७० जना विध्वालाई तिनका सासू, ससुरा, बुवाआमा, जेठानी, छोराछोरीले रातो टीका, कपडा र धारा दिएका थिए । एकल महिला अभिनन्दन कार्यक्रम भनेर गाविस प्राङ्गणमा आयोजित उक्त समारोहमा आइपुगेकै आधारमा विध्वालाई टीका/कपडा लिन मञ्चमा बढेका भने पक्कै होइनन् । नारी कल्पणा वचत तथा ऋषि सहकारी संस्था लिमिटेडले करीब २० दिनसम्म घरदैलो कार्यक्रम गरेर विध्वा, तिनका अभिभावक, छिमेकी र अन्य इष्टमित्रहरूलाई सहमत गराएपछि बल्क रातो टीका र कपडा पहिचाई दिने मेसो जुरेको हो । उक्त सहकारीकी निर्वतमान अध्यक्ष तथा कार्यक्रम संयोजक संगीता धिमिरेको भनाई छ, ‘लुगाकै आधारमा मान्छेले विध्वा भनेर चिनेपछि उसले अपमान र लाञ्छना भोगनुपरेका घटनाहरू थप्रै छन्, त्यसले यो कार्यक्रमका लागि हामी अग्रसर भयौं ।

यस्तै कटु अनभव बटुलेकी थिइन, संस्थामै आबद्ध अर्की महिला लक्ष्मी भट्टराईले । २० वर्ष पनि नकाट्दै विध्वा भएकी लक्ष्मीलाई आफूजस्तै थुप्रैलाई जम्मा पारेर रातो पहिरन लगाइदिने धोको थियो । उनको वर्षादेखि मनमा रहेको उक्त योजनाले उक्त दिन मूर्तरूप पाइछाइयो ।

शारदा ढकालको भनाई छ, ‘परम्परा भनेर सबै चिज जोगाई राख्नुपछ भन्ने होइन, सतीप्रथाबारे बैलैमा आवाज नउठेको भए आज पनि महिलाहरू अनाहकमा जलेर मनुपर्दय्यो । विध्वाको इच्छा चाहनाअनुसार वस्त्र लगाउन पाउनु समय सन्दर्भ मिल्दो माग र आवश्यकता हो ।’ पहिरन देखेर गरिन भिन्न व्यवहारले भरतपुरकी ४० वर्षीया शारदा गौतम विवाह र धार्मिक समारोहमा जान छाडेकी थिइन् । २२ वर्षको उमेरमा विवाह भएर त्यसको चार वर्षपछि नै विध्वा भएकी उनलाई जेठानी सीताले रातो टीका र कपडा पहिराइदिन । शारदाको प्रतिक्रिया थियो, ‘अब यी चीज सधै लगाउँछु, बाहिर निस्किने आँट पनि बढ्नेछ ।’

‘रातो कपडा लगाउदैमा बितेको श्रीमानप्रति अनास्था कदापि हुँदैन, मान्छेको चरित्र कपडाले ढाक्ने र उधार्ने होइन, आज सारा मान्छेले हाम्रो कुराप्रति समर्थन जनाइदिनुभयो, भोलि कसैले रातो टीका लगाएर के गर्ने, ठूलो भई भनेर कुरा नकाट्नु होला, ठूली हुनकै लागि मात्र हामीले पहिरन फेरेका होइनौं’ लक्ष्मी पौडेलको आग्रह छ ।

वृद्ध सासू, ससुरा, इष्टमित्रलाई पनि सहमत गराएर नयाँ खालको काम महिलाहरूले गरेकोमा स्थानीय भीमप्रसाद शर्मा निकै खुसी छन् । सोही समारोहमा उनले आफू मरेपछि श्रीमतीलाई वस्त्र परिवर्तन नगर्न आग्रह गरे । यसरी गरेका कामले स्थायित्व प्राप्त गर्ने र अरुले पनि अनुसरण गर्ने वातावरण मिल्ने ठम्याई निर्वतमान गाविस उपाध्यक्ष टोलनाथ धिमिरेको छ ।

बिंगत-वर्तमान

-घोषक शाक्य प्रदीप
टक्सार-५, भोजपुर

हाल: काठमाडौं ।

शान्तिनायक बुद्धभूमि स्वतन्त्र राष्ट्र नेपाल
डाँडापाखा हरियाली सुन्दर शान्त विशाल

भन्दाभन्दै खै कहाँ गयो आज त्यो अतित ?
के अब यसरी नै हो, नवागान्तुक पिढीले जीवन गर्ने व्यतित ?

मानव-मानवबीचको मैत्री, करुणा एवं मुदिता अपार
भयो छताछुल्ल, परिणत भै हिंसा, हत्या र दुर्योगहार

“नहीं वेरेन वेरानी” सूत्रलाई गरी नित्य आत्मसात्
गराई पूर्ण पारमिता सद्व्यवहारमै अहोरात्र

बन्दछ तब मात्र भविष्य उज्ज्वल, महत्वपूर्ण वर्तमान
अन्यथा बन्नेछ सारा जगत् निरर्थक निर्वतमान

होऔं प्रतिबद्ध गरौं शुरुवात अत्याचाररहित शान्त आगत
गर्ने सुमरण स्वच्छ, स्वतन्त्र एवं निर्विघ्न विगत ।

बौद्ध ख्यानं बौद्ध गथे धाये जि !

बौद्ध ख्यानं बौद्ध धयागु मस्युम्ह
धात्येयाम्ह बौद्ध जि गथे धाये
बौद्धया धर्म यानाः नं
बौद्ध गथे धाये जि !

न्याक्व सीका थइका वःसा नं
व्यवहारय छता जिं छ्यले मफु ज्ञां
थः थम्ह लाचार जुइका
गथे बौद्ध धाये जि !

ज्ञानमाला सफु पुइका व वः
थुइके मफु बुद्धया धर्म
ज्यला वंगु सफु स्व स्वं
अज्ञानया जानी जुई मसःनिम्ह
गथे बौद्ध धाये जि !

सुप्रभातया इल जित
त्वाः त्वाः सता च्चनी
अल्त्स चा चा जिला बुद्ध पालि थ्यनि
बुद्ध मालेत मखु गथे धाये
अयन जि बौद्ध गथे धाये !

- अभूतमान शाक्यभिक्षु, इतुभ्वहा:, यं

बुद्धधर्मया मूल सिद्धान्त

- राहुल सांकृत्यायन
अनु. भिक्षु सुदर्शन

गुणं सफूयात् स्वतः प्रमाण भालमपीगु

संसारय् स्वतः प्रमाण धका धक्कु तोतीगु सफू छगू हे जक मखु । व्याकू धर्मयापिसं न थः थः सफूयात् स्वतः प्रमाण भालपू हानं भालपेकेत कुतः या । ब्राह्मणतय्सं वेदयात् स्वतः प्रमाण भालपी, गुकी च्वगु आपालं खं मेगु धर्मया सफू व विज्ञानया गुलिखे प्रयोगं सिद्धगु खं लिसे पायच्छि अःखः । अले हानं थुजागु सफूयात् स्वतः प्रमाण धका गय् स्वीकार याये ? हानं यदि वेद विज्ञानया प्रयोग-सिद्ध सिद्धान्तया अःखः मजू धा:सां न्व्यसः न्व्योने च्वं वइ थ्व गथे सिल ? थ्वया सिद्धिया निति आखिर ला बुद्धिया हे भलसाय् च्वं वने माल । अले छु थुकिं हे वेदया प्रामाणिकता नं बुद्धी हे दिना च्वंगु दु धयागु खं सिद्ध मजूला ? अलेला वेद सिवे बुद्धि हे स्वतः प्रमाण जुल । गुगु खं थन वेदया बारय् धया तःगु खः, व हे वाइविल, अञ्जिल व कुरान आदि स्वतः प्रमाण धाइगु सफूया बारय् धका नं सीके थुइके मा: । वस्तुतः गन ईश्वर हे मदुसा ईश्वरया सफू गने दइ ?

सफूयात् स्वतः प्रमाण भालपूगुलिं दुनियाय् गुलिखे ग्यानाग्यानापुसे च्वंगु अत्याचार जुल । वाइविलयात् स्वतः प्रमाण धका: स्वीकार मयाःगु जूसा गेलेलियोया व दुर्गति जुइ मखुगु । हानं वाइविलयात् स्वतः प्रमाण मयाःगु जूसा गुलिखे वैज्ञानिकतय् ज्यान वनी मखुगु । यदि मुसलमान विजेतातय्सं कुरान स्वतः प्रमाण धका: भालमपूगु जूसा यवन तत्ववेत्तातय्गु द्वलङ्दः शताब्दि निसेंया कुतलं सफू रूपय् सिकन्दरियाया पुस्तकालयय् च्वंगु सफूति मि तया: व्याकू सफू नौ मयाइगु जुइ । गुगुं सफूयात् सफूयात् स्वतः प्रमाण धायेगु असहिष्णुताया कारण जुइगु खः, थुकिं दुनियाय् द्वलङ्दः दं निसें मनुष्य जातियात धर्मान्वता, मिथ्याविश्वास व मानसिक दासताया गालय् क्वथुना तल । उलि हे जक नं मखु सफू हे स्वयं प्रमाणं याना ज्ञान चक्रकं न्यना वनेगुली पंगल: जुया विल, हिं हे थ्व ह्याउंक छिना बीगुली ग्वहालि यात । ईसाईतय् धर्मयुद्ध धयागु छु खः ? वाइविल व कुरान स्वतः प्रमाण जूगु हे थ्व ल्वापुया कारण खः ।

गुणं सफू स्वतः प्रमाण स्वयं यायेगुलिं उकी व्यान याना तःगु विषयय् सन्देह मयायेगुलिं न्व्योनेया जिज्ञासाता पना बी । जिज्ञासा हे संसारया ततःधंगु वैज्ञानिक आविष्कार जुइगु व वाइगुया कारण खः । यदि गेलेलियो वाइविलय् धया तः कथं

पृथ्वी पतिचिं धका हे पत्या: याःगुसा व्यान पृथ्वी गोलाःगुया प्रमाण म्हगसय् हे लुइ मखु । केपलरं वाइविलया सूर्य भ्रमणयात् छु शंका याये माःगु हे मखु धका मर्ती तःगुसा पृथ्वी चाःहिलीगुया थःगु स्वंगु नियम वं गन आविष्कार याइगु जुइ ? वर्थे हे सफूयात् स्वतः प्रमाण भालपूगुसा न्यूटनया गुरुत्वाकर्षण सिद्धान्त हे गथे लुया वइगु हानं न आइन्स्टाइनं व्यान संशोधक सापेक्षताया महान सिद्धान्त हे आविष्कार याये फइगु खः । उकिं संसारय् गुलि नं विद्या व सभ्यताया बारय् प्रगति जुल, व सफू स्वतः प्रमाण भालमपूगुलिं जुल । हानं व्यवहारय् सु धयाम्ह मनुखं थःगु धर्म-सफूया स्वतः प्रामाणिकता स्वीकार या: ? सफू धयागु थःगु समयया रुढि, अन्विश्वास व अज्ञानता क्वातुक ज्वंका च्वंगु जुइ । व थःगु ईया धार्मिक, सामाजिक व राजनैतिक व्यवहारया परिपोषक जुइ द्वलङ्दः शताब्दि लिपा व खं सी धुकी, अयनं व सीम्ह छ्योने क्वबुया तडः । सेन्तपालया ईलय् मिसातय् छ्यों तोपुइगु अबलेया फेसन कथं बाँलाताः जुइ, तर व च्वया तःगुलिं थौं नं यूरोपया मिसातय् गिरजाघरय् व न्यायालयय् पाफयेकीबले छ्याय् तपुलिं हे तपुलिं पुइ हे मायेका तल ? छ्याय् धाःसा मेथाय् मेगु समाजय् थ्व माःगु हे मदु ।

ग्रन्थया स्वतः प्रमाण जुइत व्यान कर्त्तायात् सर्वज्ञ धका स्वीकार याये माली, अभ सर्वज्ञ नं फुक्क देश, व्याकू काल व दक्को वस्तुया सम्बन्धय् । हानं सुं सर्वज्ञं भी जन्म जुइ न्व्यो हे द्वलङ्दः दं न्हापा भी पाखें याइगु भिं-भिंव्याकू कर्मयात स्पूसा थौं भीसं अथे हे याये माली, मखुसा व्यानु सर्वज्ञता भूठ ज्या वनी । अले छु मनू थुजाम्ह सर्वज्ञया ल्हाया कतांमरि जक हे जुल ला ? अले हानं कतांमरितय् थःगु निति भिंगु-मभिंगु ज्या ल्ययेगु व यायेगु अधिकार धयागु हे गन काः वने ? हानं अथे जुइबले व्यानु ग्रन्थ व उकी धया तःगु शिक्षाया मतलब धयागु हे छु दनि ?

परिशुद्ध व मुक्त जुइत ज्या यायेया निति मनू स्वतन्त्र जुइ हे माः । ज्या यायेगु स्वतन्त्रताया निति बुद्धि स्वतन्त्र जुइमाः । बुद्धिस्वतन्त्रताया निति गुगु सफूया परतन्त्रताय् व्यक्ति मच्चने हे माः । थुकिं गुगु सफूया प्रामाणिकता व्यान बुद्धिपूक जुइगुली निर्भर जू बुद्धिया प्रामाणिकता सफूती कुका च्वनेगुली मखु । थुपि स्वंगु अस्वीकारात्मक खं बुद्धधर्मं स्वीकार या: ।

क्रमशः

Being Good

(Buddhist Ethics for Everyday Life)

Controlling Speech

- Ven. Master Hsing Yun

*Guard against the four verbal transgressions,
Frequently use encouraging speech,
Honestly admit your own mistakes,
And in these ways you will attain
the supreme voice.*

- From the Bodhisattva Without Possessions Sutra

One word can save a country and one word can destroy a nation. Words are very powerful. Words can be used to bring great harm to others or to bring benefit to them. The mind controls the mouth, but the mouth often seems to be able to talk by itself without forethought or any consideration for the consequences of what it says. The reason for this is language is so close to us – it is such an important part of our minds that it often becomes animated seemingly without our consent. This is why the Buddha constantly exhorted his followers to watch what they say. It is too easy to say the wrong thing.

The Sutra Concerning Four Kinds of Self-Harming says:

In the light of truth, contemplate the tumbling and roiling of this world; observe that all of it comes from arguing over unimportant matters. Calamity issues from the mouth, causing a thousand sins and a myriad of transgressions which bind us firmly to this realm.

Wise practitioners are careful about what they say and they take the Buddha very seriously when he says to completely avoid the four transgressions of the mouth: lying, duplicity, harsh speech, and idle speech. Nothing good will ever come of them.

The Sutra on Distinguishing Between the origins of Good and Evil says:

In this world, no one should harm another through lying, duplicity, harsh speech, or idle speech. If one does not commit these transgressions, one will attain five good results. What are these five results? These results are 1) one's words will always be believed, 2) one will be loved by others, 3) one's breath will be fragrant, 4) one will be reborn in heaven and be respected by all, 5) when one is reborn again in the human realm, one will get along well with others and others will not be inclined to speak harshly of one.

Lying

Lying is particularly reprehensible because lying is a deliberate attempt to increase delusion. Most people already are completely lost in delusion; to deliberately add to the problem is to turn away from the bodhisattva way and from the infinite compassion which inspires it. Lying is very damaging because it ruins trust and it causes honest people to doubt their own intuitions. The Buddha called lying one of the ten evil deeds, and he made it the subject of one of his five basic precepts.

The Chu Fa Chi Yao Sutra says that when one lies, one abandons the true Dharma and harms other people. The sutra says that lying is often the principal cause of many other serious transgressions, all of which bind one firmly to the cycle of birth and death. Lying obscures the truth and carries us farther and farther from it. Lies create innumerable obstacles to finding the way to liberation.

Buddhist literature recognizes lies of commission and lies of omission. When we say something that we know is not true we have committed an overt lie. When we fail to say something that we know we should say, we have committed a lie of omission. A lie of omission may be more subtle than an overt lie, but it is no less serious. If the intention is to harm someone or not prevent someone from harming themselves, a lie of omission can be extremely serious.

The Upasalkasila Sutra says that frequent lying will produce in this life "harsh speech and an ugly appearance, and it will cause evil to accumulate around the liar, while no one will want to look on him." In his next life, the sutra says, the liar will "enter hell where he will suffer great hunger, thirst and heat." Following his long stay in hell, if the liar is reborn in the

human realm, the sutra says he will "have poor speaking abilities and be mistrusted by others. People will not be happy to see him and even if he speaks the truth, they will not listen to him. He will live in poverty."

The *Dharmagupta Vinaya* distinguishes two basic forms of lying. To fabricate an untruth in general is called the "lesser form of lying." The "greater form of lying" mentioned in this text is the very serious offence of claiming to be enlightened when one is not.

Duplicity

Duplicity means to speak with a forked tongue. When we are duplicitous, we say one thing to this person and another thing to that person. If our intention in doing this is to create disharmony or confusion, we have committed a serious offence. Duplicity also means to pretend to have certain feelings while acting on the promptings of other, concealed feelings. When we deceive another person emotionally, we have committed a great offence against them.

A common form of duplicity is flattery. Flattery always is engaged in for ulterior reasons. Flattery is a form of trickery used to get someone to do something or give something they would not otherwise do or give. Whenever we smile falsely or use words

to create false feelings among people, we are guilty of an offence against truth. Actions like these damage the natural trust that should prevail among groups of people.

The *Saddharma Smriti Upasthana Sutra* says, "Beings too much attached to endless chattering leads to an increase of greed within oneself and an increase of fear in others. Duplicity is generally the results of the verbal transgressions of boasting and exaggerating."

The *Kushalamula Samgraha Sutra* says, "Harsh speech and duplicity are signs that one enjoys harming others or leading others to harm; being like causes endless trouble."

The *Fayuan Chulin* says:

Those who are duplicitous or who fight with others and cause discord among them will be torn in half once they fall into hell. They will have their mouths ripped out by the soldiers of hell and with heated knives their tongues will be cut away. They will suffer immensely and they will go hungry and be thirsty. They will not be able to free themselves from their evil karma. They will drink their own blood.

In another place the *Fayuan Chulin* says:

When anyone harms another through an act of duplicity, he will definitely fall into one of the lower realms. If he does succeed in obtaining another human body, his bad karma will follow him everywhere; his family will be low-minded and evil and they will often fight with him and disagree with him and be angry and cause him trouble.

Duplicity creates disharmony within our small groups and it contributes to the general disharmony of the world. The mind that acts duplicitously is predominantly negative. A mind like this appears clever to itself while in reality it suffers from the ignorance of not knowing the full consequences of its actions. Duplicity is especially harmful if engaged in by practicing Buddhists. If we as Buddhists are hypocritical about our beliefs- if we profess one thing while doing another- we will only be working against the efforts of countless bodhisattvas and Buddhas. Rather than leading other sentient beings to the truth, our poor examples will be driving them away. It is very important that anyone interested in leading to the Dharma always behave with honesty and straightforward sincerity.

Do not believe just anything But think and verify for yourself.

Ajay Emporium

Naghal Tole

Kathmandu, Nepal

Harsh speech

Harsh speech does not simply mean loud or forceful speech. Harsh speech is speech that hurts another person. Sometimes harsh speech can be conveyed through the subtlest tones of derision. Sometimes even rough words may not actually be harsh. If we are mindful, we should know when our words are intended to cause pain.

The *Introduction to the Stages of the Dharma Realm* says, "Evil words intended to bring suffering to another is what is meant by 'harsh speech.'"

The *Five-Part Vinaya* says:

People are born with axes in their mouths and they cut themselves with their own harsh speech. They criticize those who should be praised and they praise those who should be criticized. The results of their behaviour come back to them and thus they know no happiness.

Idle speech

The *Satyasiddhi Shastra* says that idle speech may be defined as any one of the following: untruthful speech, truthful speech that has been spoken at the wrong time, truthful speech that leads to someone's suffering, truthful speech that has no beginning or end, truthful speech that is disorganized or presented in an unreasonable manner.

The *Yogacharabhumi Shastra* says that idle speech can be defined as any one of the following: false speech, ill-timed speech, speech without significance, speech employing inaccurate terms, thoughtless speech, raucous speech, disorganized speech, pointless speech, speech with no larger meaning, speech that contradicts the Dharma.

Idle speech gives no value to others. It is a waste of time to listen to it. One who frequently engages in idle speech is in danger of creating senseless attachments to this world of delusion. Rambling or creative speech that has some higher goal in mind, of course, is not a form of idle speech.

If you want to achieve true contemplation, contemplate only name and form. If you want to achieve true realization, realize only name and form. Though you may choose to be ignorant and waste all of your time in thought, discriminating among myriad phenomena, still you will find nothing at all that reaches beyond name and form.

- From the *Mahaprajnaparamita Shastra*

Where to look for Truth and Peace?

- Dr Ganesh Mali

*Strange indeed is this world of ours,
With none really good and religious,
With billions of these 'worldly' people,
Filled to the brim with bestial attitudes!*

*Bestial attitudes, like jungle beasts,
Of passion, anger, lust and hatred,
Delusion and extreme selfishness,
Fighting one against the other like brutes!*

What did not happen in this mad, mad world?

*In the name of Truth and Peace!
Great wars was fought and thousands slain
All in the name of Truth and Peace!*

*Holy wars were fought, rich and powerful
Oppressed and exploited the suffering poor,
The mighty amassed riches power and all,
All in the name of Truth and Peace!*

*God did not help the poor,
Instead, they got corruption, murder
And all sorts of heinous crimes!
All in the name of Truth and Peace!*

*This mad world with so many religious,
But no religious person to be seen,
A few good ones with lofty ideals,
Were worshipped like gods, then soon forgotten!*

*Coming back to the world from the holy places,
People behave in the same old way,
As when they were in the jungle wild,
Where then to look for Truth and Peace?*

बौद्ध गतिविधि

बुद्धपूजा र धर्मदेशना

काठमाडौं। प्रत्येक पूर्णिमाको दिन आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भूमा नियमित रूपमा हृदैआइरहेको बुद्धपूजा र धर्मदेशनाको कार्यक्रम माघशुक्लपूर्णिमा (सिपुन्हि)को दिन सम्पन्न भयो। सोही विहार निवासी भिक्षु कुमारकाशयप महास्थविरबाट बुद्धपूजा संचालन र शीलप्रदान गर्नुका साथै भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले धर्मदेशना गर्नु भएको थियो। विहान ज्ञानमाला भजन खल: स्वयम्भूबाट ज्ञानमाला भजन गरेर आरम्भ भएको उक्त कार्यक्रममा उपस्थित समस्त भिक्षु अनगारिका गुरुमांहरू र उपासक-उपासिकाहरूलाई जलपान र भोजन प्रदान गरियो। उक्त जलपान, भोजनको व्यवस्था ज्ञानेश्वर, काठमाडौंका जुजुभाई तुलाधर र श्रीमती मंगललक्ष्मी तुलाधरबाट सम्पन्न भएको थियो।

महापरित्राण तथा कल्पवृक्षदान सम्पन्न

कीरिंपुर, काठमाडौं। कीरिंपुरको गुतपौ टोलमा अवस्थित विरत्न कीरिंत विहारको आयोजनामा फागुन १४ गते देखि २८ गते सम्म महापरित्राण पाठ तथा कल्पवृक्षदान कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। 'विश्वशान्ति बुद्धपूजा, महापरित्राण तथा कल्पवृक्षदान समारोह' नामले संचालित उक्त कार्यक्रमको प्रथम दिन र अन्तिम भिक्षुसंघबाट सामूहिक महापरित्राण पाठ गरिएको थियो भने

बाँकी दिनमा प्रत्येक दिन विभिन्न स्थानबाट आमन्त्रण गरिएका ज्ञानमाला भजन खलःवाट ज्ञानमाला भजन पश्चात् दुई जना भिक्षुबाट साँझ ६ बजेदेखि ७ बजेसम्म युगल महापरित्राण पाठ तथा धर्मदेशना गरिएको थियो। यसरी पन्थ दिनसम्म ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत गर्नुभएका भजन खलःहरू कमशः यस प्रकार छन्— स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खल:, नंगा ज्ञानमाला भजन

प्रानन्द भूमि

खल:, श्रीध: ज्ञानमाला भजन खल:, सिद्धार्थ ज्ञानमाला भजन खल:, बलम्बु ज्ञानमाला भजन खल:, पाँगा ज्ञानमाला भजन खल:, रक्षयश्वर ज्ञानमाला भजन खल:, भक्तपुर ज्ञानमाला भजन खल:, प्रशिक्षार्थी ज्ञानमाला भजन खल:, यशोधरा ज्ञानमाला भजन खल:, अन्नपूर्ण ज्ञानमाला भजन खल:, तारेमाम ज्ञानमाला भजन खल:, विरत्न ज्ञानमाला भजन खल:, पदमावती ज्ञानमाला भजन खल: अले समग्र ज्ञानमाला भजन खल:। त्यस्तै पन्थ दिनसम्म बुद्धपूजाको व्यवस्थापन गर्नुभएका कीरिंपुरका विभिन्न टोलगायत अन्य गाउँहरू यस प्रकार छन्- पहिलो दिन १४ गते कीरिंपुरको कुतूङ्को, बाहीरीगाउँ, पाधु र खासीबजार, १५ गते कीरिंपुरको कुतुसा, सागल टोल, १६ गते कोछे, चाफल, झोचा टोल, १७ गते थाम्बहा, लायकू, सतन्स्त, समल, १८ गते दबुझो, क्वाचो, गल्छे, देवढोका, १९ गते त्वाकचा, देवपोखरी, बाकुनी, इताछे, २० गते तःननि, भरियापुखु, मारख्यो, चिलन्चो, दबुचा, २१ गते नगाउँ, २२ गते तौखेल, २३ गते बोसीगाउँ, २४ गते सतुंगल, २५ गते किसीपिडी (कीपुल्चा), २६ गते बलम्बु, २७ गते पाँगा र अन्तिम दिन २८ गते आयोजक विरत्न कीरिंत विहारको तफावाट नै गरिएको थियो।

सारिपुत्र र मौद्गल्यायन महास्थविरको शिलामूर्ति अनावरण

नगदेश, भक्तपुर। नगदेश बुद्ध विहारको धम्महलमा विराजमान गराईएको शान्तिनायक शाक्यमुनि बुद्धको मूर्तिको दायाँ बायाँ प्रतिस्थापन गरिएको अग्रश्रावक सारिपुत्र र महामौद्गल्यायन महास्थविरको शिलामूर्ति भिक्षुद्वय सद्भातिस्स र कोलितबाट अनावरण गरी समुद्घाटन गरियो। माधपूर्णिमा अर्थात् आयुसस्कार परित्याग दिवस पारेर गरिएको सो कार्यक्रम बुद्धपूजा गरेर आरम्भ गरिएको थियो र भिक्षु उपतिस्सले पञ्चशील प्रदान गरिएको थियो। सोही अवसरमा थेरवादी परम्परानुसार भिक्षुसंघबाट परित्राण पाठ गरेर शिलामूर्तिका दाता आशानरसिंह धुमनः र श्रीमती सानुमाया धुमनःको भिमरथारोहण (बृद्धपास्ती) कार्य पनि सम्पन्न गरिएको थियो। कार्यक्रमको अन्तमा भिक्षुसंघ र भिमरथारोहण गरिएका दम्पतीलाई दानप्रदान गरिएको थियो। भोजन पश्चात् २५४९ औं आयुसस्कार परित्याग दिवस मनाउने क्रममा भगवान् बुद्धको ढलौटको मूर्तिलाई खटमा राखेर शोभायात्रा नगरपरिक्रमा गराइएको थियो। शोभायात्रामा भिक्षुसंघ, ज्ञानमाला भजन समूह, विभिन्न सांस्कृतिक वाजागाजाका साथै हजारै संख्यामा उपासक-उपासिकाहरूको सहभागीता रहेको थियो। नगरपरिक्रमा पश्चात् विहारको धम्महलमा समूहका उपाध्यक्ष

दीपकराज सांपालको अध्यक्षतामा आयोजित प्रवचन कार्यक्रममा विशिष्ट अतिथि भिक्षु कोलित, प्रमुख अतिथि डा. सानुभाई डंगोल, थेरवाद बौद्ध दायक केन्द्रीय परिषद्को प्रतिनिधि नगदेश बौद्ध समूहका सचिव कृष्णकुमार प्रजापतिलगायतका वक्ताहरूले सान्दर्भिक प्रवचन दिनभएको थियो । बौद्ध ल्यायम्ह पुचः नगदेशका सचिव राजकृष्ण बाडेले स्वागत गर्नुभएको सो कार्यक्रमको अन्तमा नगदेशभिका बृद्धपास्नी गरिसक्नुभएका बृद्धवृद्धाहरू र उपस्थित सबैलाई शुद्ध शाकाहारी जंको भोजन गराइएको थियो ।

ज्ञानमाला संघद्वारा

धार्मिक कार्यक्रम सम्पन्न

तानसेन, पाल्या । सिपुन्हि अर्थात् बुद्धद्वारा आयुस्सकार परित्याग गरेको पुनीत दिवसको उपलक्ष्यमा ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहारद्वारा धार्मिक कार्यक्रम सम्पन्न गरियो । भिक्षु धम्मज्योतिवाट धर्मदेशना गरिएको सो धार्मिक कार्यक्रममा संघका अध्यक्ष सर्जुलाल वज्ञाचार्यले तानसेन नगरपालिका वडा नं. ३ अमृतानन्द मार्गस्थित पश्चिम नेपालकै सम्भवतः पुरानो बुद्ध विहार आनन्द विहार भवन निर्माण कार्यको लागि रु. २५,०००/- (पच्चीस हजार) उठाउने लक्ष्यसहित संघले मुट्ठीदान र बौद्ध पुस्तक वितरण अभियान थाली गरेको कुरा जानकारी गराउनु भयो । कार्यक्रमको आरम्भमा ज्ञानमाला भजन, शीलप्रार्थना एवं बुद्धपूजा गरिएको थियो ।

आयुसंस्कार परित्याग दिवस सम्पन्न

काठमाडौं । वर्षभरिमा आउने विभिन्न पूर्णिमामध्ये बुद्धीवीरीसंग सम्बन्धित चारवटा पूर्णिमा विशेष रूपले मनाउने क्रममा माघपूर्णिमा सिपुन्हिको उपलक्ष्यमा भोजपुर टक्सार बौद्ध शाक्य समाजले आयुस्सकार परित्याग दिवस एक कार्यक्रमका साथ मनाइयो । ज्ञानमाला भजन, बौद्धपूजा पश्चात् आरम्भ भएको उक्त कार्यक्रम समाजका अध्यक्ष बुद्धदास शाक्यको सभापतित्वमा सचालित भएको थियो । कार्यक्रममा समाजका सल्लाहकारद्वय खुद्दरत्न शाक्य र हिंरालाल शाक्यले आयुस्सकार दिवसको महत्वबाटे प्रकाश पार्नु भएको थियो । समाजका सदस्य कृष्णमान शाक्यले सचालन गर्नुभएको सो कार्यक्रमपश्चात् उपस्थित सबैलाई अध्यक्ष शाक्यको तर्फबाट क्षीरभोजन गराइएको थियो ।

बौद्ध उपासिकाको स्मृतिमा शोकसभा

चैनपुर, सखुवासभा । बौद्ध महिला संघ, चैनपुरकी अध्यक्ष सुश्री सुमनादेवी शाक्यको निधन भएकोमा दिवंगतको स्मृतिमा बोधिसत्त्व विहार र द रेयुकाई महिला समूहले संयुक्त रूपमा एक शोकसभा आयोजना गरियो । दिवंगतको स्मृतिमा २ मिनेट मौन धारण गरी आरम्भ भएको सो कार्यक्रमको अन्तमा पुण्यानुमोदन

गरिएको थियो । चैनपुरमा बौद्ध जागरण ल्याउनमा विशेष योगदान पुन्याउदै आउनुभएका दिवंगत शाक्यको जन्म वि.सं. २००९ सालमा भएको थियो ।

बुद्धपूजा र धर्मदेशना

काठमाडौं । सुमंगल विहार, ललितपुरका भिक्षु प्रज्ञारत्नको नेतृत्वमा आएका उपासकउपासिकाहरूको टोलीबाट पिपलि थेरवाद विहारमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भयो । सो उक्त अवसरमा उपासक चन्द्रज्योति शाक्य, विहारका अध्यक्ष नारायणवहादुर गुरुडलगायत गुरुड समुदायका सदस्यहरूको उपस्थितिमा एकापसमा परिचय आदानप्रदान गरिएको थियो । त्यस्तै उपासिका हेरामायाले कविता पाठ गरिएको सो कार्यक्रमको अन्तमा पृण्यानुमोदन र भोजन प्रदान गरिएको थियो । उक्त अवसरमा विहार निर्माण सम्पन्न गराउनको लागि सहयोग स्वरूप रु. ३,२०५/- विहारका अध्यक्ष गुरुडलाई प्रदान गरिएको थियो ।

ज्ञानमाला भजन खल: स्वयम्भूको बुद्धपूजा र धर्मदेशना

ललितपुर । ज्ञानमाला भजन खल: स्वयम्भूबाट प्रत्येक महिना संचालन हुदै आइरहेको बुद्धपूजा तथा धर्मदेशना कार्यक्रम ललितपुरको हौगलिस्थित हस्तिनगल महाविहारमा सम्पन्न भयो । राजकर्णिकार समाजको आयोजना भएको सो कार्यक्रममा डा. भिक्षु सुनन्द महास्थविरबाट धर्मदेशना गर्नुभएको थियो । भजन खल: र राजकर्णिकार समाजले संयुक्त रूपमा लोकसेवा आयोगका अध्यक्ष तीर्थमान शाक्यको अभिनन्दन गरिएको सो कार्यक्रममा खल:का सल्लाहकार वरिष्ठ अधिवक्ता सर्वज्ञरत्न तुलाधर, भजन खल:का सचिव एवं राजकर्णिकारका अध्यक्ष रत्नबहादुर राजकर्णिकार, समाजका सदस्य डा. पुष्पराज राजकर्णिकार लगायतका वक्ताहरूले बोल्नुभएको थियो ।

मन्त्री वज्ञाचार्य र अध्यक्ष शाक्य

सम्मानित

ललितपुर । संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री बुद्धिराज वज्ञाचार्य र लोकसेवा आयोगका अध्यक्ष तीर्थमान शाक्यको सम्मानमा नेपाल बौद्ध परिषद्ले एक कार्यक्रमको आयोजना गरियो । नेपाल बौद्ध परिषद्का सहयोग समितिका संयोजक प्रेमबहादुर शाक्य दोसल्ला ओढाउनु भयो भने परिषद्का महिश्वरराज वज्ञाचार्यले सम्मानपत्र प्रदान गर्नुभएको थियो । त्यस्तै सह-सरक्षक कर्मबहादुर शाक्यले आयोगका अध्यक्ष शाक्यलाई दोसल्ला ओढाउनु भएको थियो । आफ्नो मन्त्रालयको क्रममा मन्त्री वज्ञाचार्यले नेपाल बौद्ध परिषद्वाट निर्माण हुन गइरहेको इतिराज महाविहारमा आवश्यक सहयोग पुन्याउने कुरा बताउनु भयो । कार्यक्रममा प्रा. सुवर्ण शाक्य, विद्याभूषण वज्ञाचार्यले पनि बोल्नु भएको थियो ।

बुद्धपूजा र धर्मदेशना

ललितपुर । ललितपुरको पाटनदरबार क्षेत्रमा अवस्थित विश्वमैत्री विहारमा चैत्रसंकान्तिको उपलक्ष्यमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भयो । पञ्चशील ग्रहण गरेर आरम्भ भएको बौद्धसभामा भिक्षु पत्रारत्नले प्रार्थनामा लोभ समावेश रहन्छ भन्ने विषयमा धर्मदेशना गर्नुहुँदै अनित्य स्वभाव बुझन नसक्नाको कारणले दुख भइरहेको र म, मेरो भन्ने भावना नष्ट गर्न सकेमा अनात्म बोध हुने कुरा बताउनु भयो । दिलशोभा शाक्यले ध्यानद्वारा आफ्नो दोष परिचान गरी त्यसलाई नष्ट गर्नुपर्ने कुरा बताउनु भयो । पछिल्लो सकान्तिमा भएको धर्मदेशना स्मरण गरेर मन्त्रव्य प्रकट गर्नुहुने नानीवेति डगोल र बोधिरत्नलाई भिक्षु पत्रारत्नले पुरस्कार प्रदान गर्नु भयो । केशव शाक्यले स्वागत गर्नु भएको उक्त सभामा प्रेमबहादुर वज्राचार्यले धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

सुमंगल स्मृति पुरस्कार प्रदान

काठमाडौं । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविरवाट यस वर्षको सुमंगल स्मृति पुरस्कार अमिता धाख्वा:लाई हालै एक कार्यक्रमका बीच प्रदान गरियो । बुद्ध विहारका संस्थापक दिवंगत भिक्षु सुमंगल महास्थविरको पुण्यस्मृतिमा बुद्ध विहार संरक्षण समितिद्वारा बुद्ध धर्ममा महत्वपूर्ण योगदान पुन्याउनु हुने भिक्षु अनगारिका वा उपासक-उपासिकालाई हरेक वर्ष प्रदान गरिदै आएको सो पुरस्कार स्वरूप रु ५,००९/- को साथै सम्मान पत्र र सुखीहोतु नेपालको तर्फबाट बौद्ध पुस्तकहरू पनि प्रदान गरिएको थियो । बुद्ध विहार स्थापना दिवसको रूपमा आयोजित सो कार्यक्रममा भिक्षु कोण्डन्यले प्रवचन गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा विहारका सचिव भिक्षु निग्रोध, भिक्षु सुशील, मोतिलाल शिल्पकार लगायतका वक्ताहरूले आ-आफ्नो मन्त्रव्य प्रकट गर्नुभएको थियो ।

बुद्धजयन्ती समारोह समिति, २५४८ गठन

काठमाडौं । शान्तिनायक शाक्यमुनि गौतम बुद्धको जन्म, सम्बोधिलाभ तथा महापरिनिर्वाण दिवस बुद्धजयन्ती भव्यतापूर्वक मनाउन हालै भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको अध्यक्षतामा एक मूल समारोह समिति गठन गरिएको छ । यस मूल समारोह समितिको उपाध्यक्षहरूमा भिक्षु धर्मस्मृति, श्यामकृष्ण मानन्धर, केदार शाक्य र गौतम शाक्य रहनुभएको छ । त्यसैगरी महासचिवमा संघरत्न शाक्य, सचिवमा डा. लक्ष्मण शाक्य, सह-सचिवमा शंकरराज सिंह, कोषाध्यक्षमा माणिकरत्न शाक्य तथा सह-कोषाध्यक्षमा मणिरत्न तुलाधर रहनुभएको छ । मूल समारोह समितिलाई आवश्यक सहयोग र सल्लाह दिन भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर, भिक्षु आनन्द, तीर्थनारायण मानन्धर, लोकदर्शन वज्राचार्य, प्रयागराजसिंह सुवाल, प्रा. सुर्व शाक्य, मा. लक्ष्मीदास मानन्धर, बुद्धरत्न वज्राचार्य र नानीभाई स्थापित सल्लाहकार रहनुभएको छ ।

बुद्धजयन्तीको शुभ अवसरमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सफलापूर्वक मनाउन यस समारोह समितिअन्तर्गत निम्नलिखित महानुभावहरूको सयोजकत्वमा विभिन्न उप-समिति पनि गठन गरिएको छ ।

प्रचार-प्रसार तथा धर्मदेशना उप-समिति

विहार शृङ्गार उप-समिति

अतिथि सत्कार उप-समिति

समारोह प्रबन्ध तथा मञ्च शृङ्गार उप-समिति

अर्थ सङ्कलन उप-समिति

अस्थिधातु प्रदर्शन उप-समिति

खाद्य व्यवस्थापन उप-समिति

जलपान तथा भिक्षु अनगारिका भोजन प्रबन्ध उप-समिति

रक्तदान तथा चक्षुदान उप-समिति

बौद्ध कविगोष्ठी तथा सास्कृतिक कार्यक्रम उप-समिति

जेवीपात्रा प्रकाशन उप-समिति

स्मारिका प्रकाशन उप-समिति

स्वयमसेवक परिचालन उप-समिति

बौद्ध हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता उप-समिति

बौद्ध हाजिरीजवाफ प्रतियोगिताको लागि आवश्यक पाठ्य सामाग्री निर्धारण, प्रश्न पत्र तयार इत्यादिको लागि संयोजक भिक्षु सद्वातिस्सको साथै भिक्षु धर्मस्मृति, भिक्षु राहुल, भिक्षु कोलित, भिक्षु आनन्द समितिलिए समूहले तयार गरिने भएको छ । साथै सो प्रतियोगिता संचालनको व्यवस्थापन मानन्धर ल्यायम् पुच्छले सह-संयोजकको रूपमा गर्ने भएको छ ।

संयोजक भिक्षु संघरक्षित

संयोजक श्रामणेर प्रज्ञारत्न

संयोजक प्रयागराजसिंह सुवाल

संयोजक गुह्यरत्न शाक्य

संयोजक जुजुभाई तुलाधर

संयोजक साहिलामान तुलाधर

संयोजक संघरत्न मानन्धर, चस्वाद्वं परिवार

संयोजक ईन्द्रनारायण मानन्धर

संयोजक रामेश्वरप्रसाद श्रेष्ठ

संयोजक श्रीमती बेटी वज्राचार्य

संयोजक संघरत्न शाक्य

संयोजक अष्टमुनि गुभाजु

संयोजक आनन्दकुटी विद्यापीठ विद्यार्थी परिवार

संयोजक भिक्षु सद्वातिस्स

त्रिविमा बौद्ध दर्शनका नवागुन्तक विद्यार्थीहरूको स्वागत

काठमाडौं। त्रिमुखन विश्वविद्यालयमा बौद्ध दर्शन अध्ययन गर्ने नवागुन्तक विद्यार्थीहरूको स्वागतमा एक कार्यक्रम गरियो। बौद्ध अध्ययन विभागका प्रमुख डा. नरेशमान वज्राचार्यको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न सो कार्यक्रममा बौद्ध अध्ययन समाज नेपालका अध्यक्ष गौतमवीर वज्राचार्यले स्वागत गर्नुभएको थियो। कार्यक्रममा प्रा. डा. भद्ररत्न वज्राचार्य, प्रा. मीनबहादुर शाक्य, डा. लक्ष्मण शाक्य र अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको तर्फबाट भिक्षु शोभन र प्रमेश प्रधानले बोल्नुभएको थियो। वक्ताहरूले आफ्नो मन्त्रव्यक्ति क्रममा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले डिग्री हासिलमा भन्दा नैतिक आचरण परिशुद्धिमा जोड दिनु पर्ने कुरा बताउनु भयो। समाजका महासचिव सुरेन्द्रमान वज्राचार्यले धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको सो कार्यक्रम जुनु बासुकलाले संचालन गर्नुभएको थियो।

लुम्बिनीस्थित अनुसन्धान केन्द्र जापानले सञ्चालन गरिने

लुम्बिनी, रुपन्देही। लुम्बिनीको लुम्बिनी अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान केन्द्र पुनः द रेयुकाई जापानले सञ्चालन गरिने भएको छ। उक्त केन्द्रलाई पुनः दश वर्षको लागि द रेयुकाई संस्था जापानले सञ्चालन हुने गरी लुम्बिनी विकास कोष र द रेयुकाई संस्थाका बीच हालै एक कार्यक्रमका बीच सम्झौतापत्रमा हस्ताक्षर कार्य सम्पन्न भएको छ। कोषको तर्फबाट कोषका उपाध्यक्ष ओमकारप्रसाद गौचन र द रेयुकाई संस्थाका तर्फ कार्यकारी निर्देशक युकिओ कमियामाले हस्ताक्षर गर्नुभएको थियो। सो कार्यक्रममा गत १० वर्षदेखि केन्द्रबाट संचालन हुदैआएका गतिविधिबारे केन्द्रका निर्देशक किट्टोफर क्यूपूरले जानकारी गराउनु भएको थियो, त्यसै उपाध्यक्ष गौचनले गत १० वर्षदेखि रेयुकाईबाट पुऱ्याउदै आएको सहयोगप्रति धन्यवाद दिई भविष्यमा पनि यसै प्रकारको सहयोग मिल्ने कुरामा विश्वास प्रकट गर्नु भयो।

परियति शिक्षाको परीक्षाफल प्रकाशित

काठमाडौं। अखिल नेपाल भिक्षु सघद्वारा संचालित नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको परीक्षाफल प्रकाशित भएको छ। यस क्रममा स्वयम्भू धर्मपासा पुचः, स्वयम्भूले यस परीक्षामा विभिन्न स्तरमा बोर्डमा आउने तथा उच्चांकमा उत्तीर्ण भएका विद्यार्थी र परियति शिक्षा पढाउने केन्द्रलाई हौसला एवं प्रेरणा स्वरूप नगद पुरस्कार प्रदान गर्ने घोषणा गरिएको छ। घोषण अनुरूप कोविद अन्तिम वर्ष (१० कक्षा) मा बोर्ड प्रथमलाई रु. १०,०००/- र सो विद्यार्थीको केन्द्रलाई रु. ५,०००/-, बोर्ड

प्रथम नभएको खण्डमा सो कक्षामा उच्च अंक ल्याउने विद्यार्थीलाई रु. ५,०००/- र केन्द्रलाई रु. ३,०००/-, कोविद प्रथम (कक्षा ८) र कोविद मध्यम (कक्षा ९) मा उच्च अंक ल्याउनेलाई रु. १,१००/-, सद्व्यापालक (कक्षा ७) मा बोर्ड प्रथम वा उच्च अंक ल्याउनेलाई रु. १,०००/-, प्रारम्भिक प्रथमदेखि प्रवेश तृतीय वर्ष (कक्षा १ देखि कक्षा ६) का बोर्ड प्रथमलाई रु. ५००/- नगद पुरस्कार दिइने भएको छ। त्यसै दीक्षान्त समारोहमा विगतमा परियति सद्व्यापालको तर्फबाट भिक्षु शोभन र प्रमेश प्रधानले बोल्नुभएको थियो। वक्ताहरूले आफ्नो मन्त्रव्यक्ति क्रममा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले डिग्री हासिलमा भन्दा नैतिक आचरण परिशुद्धिमा जोड दिनु पर्ने कुरा बताउनु भयो। समाजका महासचिव सुरेन्द्रमान वज्राचार्यले धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको सो कार्यक्रम जुनु बासुकलाले संचालन गर्नुभएको थियो।

बृद्धवृद्धाहरू सम्मानित

काठमाडौं। गत वर्षदेखि गण महाविहारले थालिएको बृद्धवृद्धा उपासकउपासिका अभिनन्दन कार्यक्रम यसवर्ष पनि एक समारोहका बीच सम्पन्न भयो। कार्यक्रममा विभिन्न १७ जना बृद्धवृद्धाहरूलाई भिक्षु सोभितले बुद्धमूर्ति उपहार प्रदान गर्नु भयो भने बौद्धविद्वान आर. वि. वन्द्यले खादा ओढाएर सम्मान गर्नुभएको थियो, साथै उपासकउपासिकाहरूले दान पनि गरिएको थियो। बुद्धपूजा पश्चात् आरम्भ भएको सो कार्यक्रममा भिक्षु सोभितले दानको महत्वबारे धर्मदेशना गर्नुभएको थियो। कार्यक्रममा बौद्ध विद्वानद्वय आ. वि. वन्द्य र डा. गणेश मालीले पनि बोल्नु भएको थियो। यसरी तै गत वर्ष ६५ जना बृद्धवृद्धाहरूको सम्मान गरिएको थियो।

ध्यान तथा धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न

वुटवल, रुपदेही। धर्मोदय सभा, वुटवल शाखाले आफ्नो कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने क्रममा फागुन ३ गतेदेखि १२ गतेसम्म दश दिवसीय ध्यान तथा धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भयो। भद्रन्त सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्रबाट संचालन गरिएको सो कार्यक्रममा २५ जना साधकसाधिकाहरूको नियमित रूपमा सहभागी रहेको थियो।